

**ipse
de bruggen**

Het Groene Hart – een plek van sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking & geloofsgemeenschappen?

Opdrachtgever Ipse de Bruggen: Elly Snaterse

Onderzoeksbegeleider PThU: André Mulder

Docent Onderzoek Viaa: Luite Harm Kooij

Onderzoeker: Hein van der Kamp, student Theologie

Datum: 21-12-2023 / 12-02-2024

Inhoud

1. Voorwoord	- 3 -
2. Inleiding.....	- 4 -
3. Samenvatting	- 5 -
4. Context.....	- 6 -
5. Methoden en technieken kwalitatief onderzoek.....	- 7 -
5.1 Verkenning	- 7 -
5.2 De gekozen onderzoeksmethode en literatuur	- 8 -
5.3 Topic-interview.....	- 9 -
5.4 Focusgesprek.....	- 10 -
5.5 Data verzameling en -verwerking	- 10 -
5.6 Positionering onderzoeker	- 11 -
6. Resultaten	- 12 -
6.1 De interviews.....	- 12 -
6.2 Het focusgesprek.....	- 20 -
7. Wat is er aan de hand?.....	- 24 -
7.1 Samenwerkingsmogelijkheden.....	- 24 -
7.2 Rolverdeling.....	- 24 -
7.3 Sociale inclusie	- 24 -
7.4 Samenwerking voor sociale inclusie	- 25 -
8. Waarom is dit aan de hand?.....	- 26 -
9. Wat zou er aan de hand moeten zijn?	- 29 -
Theologische reflectie	- 29 -
9.1 Hermeneutiek.....	- 29 -
9.2 Ecclesiologie	- 32 -
9.3 Ecclesiologie en gemeenteopbouw	- 34 -
10. Aanbevelingen.....	- 37 -
11. Presentatie	- 40 -
12. Bijlagen.....	- 48 -
12.1 Bibliografie	- 48 -
12.2 Uitkomsten interviews en focusgesprek; data-analyse	- 50 -
12.3 Informed consent	- 52 -

1. Voorwoord

Het Groene Hart – een plek van sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking en geloofsgemeenschappen? Dat is de titel die ik mijn onderzoek heb meegegeven in dit eindrapport. Die titel is ook een appèl aan geloofsgemeenschappen om iets te gaan doen met de aanbevelingen die ik doe.

Voor het zover was, is er heel wat water door de Rijn bij Zwammerdam gegaan. Binnen de genoemde context van het Groene Hart, een kleine wisselende formatie geestelijke verzorging, was de uitstekende begeleiding door André Mulder, voor mij onmisbaar om mijn onderzoeksopdracht tot een goed einde te brengen.

Het was ook verrijkend om met andere studenten van de ‘Kennismarkplaats Sociale Inclusie mensen met een Verstandelijke Beperking en Geloofsgemeenschappen’ over mijn onderzoek te spreken. Want overigens was het wel een eenzame worsteling door een grote berg data. In de zomer van 2023 was mijn energie op en werd ik geconfronteerd met het overlijden van 2 lieve familieleden.

Mijn opdrachtgever Elly Snaterse, geestelijk verzorger, heeft op 27 augustus afscheid genomen van Ipse de Bruggen, locatie Zwammerdam. Gelukkig was zij op 23 november 2023 in de gelegenheid haar reactie te geven op de resultaten van mijn onderzoek.

Met één van haar opvolgers, op dat moment nog in zijn proeftijd, heb ik afgesproken dat ik in het hele jaar 2024 beschikbaar ben om bij te dragen aan het implementeren van mijn aanbevelingen.

Met mijn onderzoeksbegeleider dat het rapport verschijnt op de website van de Protestantse Theologische Universiteit.¹

Luite-Harm Kooij, docent onderzoek van de Viaa, wil ik danken voor de aanwijzingen die hij gaf om binnen de lijntjes te blijven kleuren van de 4 opdrachten die hebben geleid tot dit eindrapport.

Allen die ik genoemd heb, wil ik danken voor de goede sfeer waarin we mochten samenwerken, zonder mijn vrouw Els te vergeten, die mocht meegenieten van mijn ups en downs én mij onvoorwaardelijk support gaf.

Lees vooral de samenvatting, conclusie en aanbevelingen. En als het naar meer smaakt ook de rest. Maar dan hoor ik ook graag wat u geraakt heeft en waarover u nog vragen heeft. Want dat vind ik het meest waardevol: in gesprek gaan, in dit geval over de vraag wat geloofsgemeenschappen kunnen doen om mensen met een beperking te leren kennen en waarderen, zodat ze erbij horen en meedoen.

Leiden, december 2023
Hein van der Kamp

¹ [Dr. André Mulder - Kennismarkplaats Sociale Inclusie Mensen met een Verstandelijke Beperking en Geloofsgemeenschappen - Protestantse Theologische Universiteit \(pthu.nl\)](#)

2. Inleiding

“De betrokkenheid van geloofsgemeenschappen op mensen met een verstandelijke beperking neemt geleidelijk aan af. Er worden minder gemeenschappelijke vieringen georganiseerd; het wordt lastiger vrijwilligers te vinden voor het onderhouden van contacten (formeel en individueel), onder meer door vergrijzing van vrijwilligers en toenemende zorgbehoefte van cliënten (verminderde mobiliteit), die extra inspanningen van de instelling en van vrijwilligers vraagt met betrekking tot vervoer.”

Dit is het beeld dat André Mulder schetst in zijn rapport Landelijk beeld over de relatie tussen geloofsgemeenschappen en mensen met een verstandelijke beperking. Hij voegt daar aan toe: “Lokaal zijn verschillen groot: op sommige plekken is sprake van jarenlange trouw in betrokkenheid; soms zijn er nieuwe initiatieven. Op andere plekken is de betrokkenheid verminderd of volledig verdwenen.”

Hoe zou het zijn bij geloofsgemeenschappen in het Groene Hart? Is er sprake van trouw en betrokkenheid? Een gedeeld verlangen naar inclusie van mensen met een verstandelijke beperking? Of is dit aan het verdwijnen? En wat als we de samenwerking opzoeken? Mijn opdrachtgever had de moed om dit te laten onderzoeken. Welke samenwerkingsmogelijkheden zien geestelijke verzorging en geloofsgemeenschappen met het oog op de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking?

Samen met haar en mijn onderzoeksbegeleider formuleerde ik de onderzoeksvraag, zodat deze direct aansluit bij de praktijk. In dit onderzoek heb ik de praktijk betrokken op de theologie en de vanuit de theologie vragen beantwoord over de praktijk. Dit is kenmerkend voor theologisch praktijkonderzoek: vanuit de praktijk en de literatuur (theologisch én sociaalwetenschappelijk) wordt onderzocht wat er aan de hand is, geduid waarom dit zo is om hierop te reflecteren en aanbevelingen te doen.

Ik maakte kennis met de praktijk van de geestelijke verzorging van mensen met een verstandelijke beperking en geloofsgemeenschappen in het werkgebied van Ipse de Bruggen, locatie Hooge Burch. Als onderzoeker van buitenaf kreeg ik de kans vragen te stellen aan de context. Ook woonde ik zondagse vieringen bij, zowel op locatie Hooge Burch als een Philadelphiadienst bij Hervormd Bodegraven. Zo kon ik van binnenuit en van buitenaf theologie en praktijk in verbinding brengen, tijdens interviews en een focusgesprek met als doel de bestaande praktijk te vernieuwen en samenwerkingsmogelijkheden te onderzoeken. Om mijn onderzoek richting te kunnen geven, sloot ik aan bij het verlangen van geloofsgemeenschappen en de geestelijke verzorging en heb ik een visie geformuleerd voor gemeentebouw.

In dit rapport is een samenvatting van de resultaten te vinden. Deze werk ik vervolgens inhoudelijk uit door beschrijving van de context en de gebruikte methodiek. Ik beantwoord de vragen ‘wat en waarom is dit aan de hand’, de theologische reflectie brengt U bij de vraag ‘wat zou er aan de hand moeten zijn?’. Dit rapport eindigt met een aantal aanbevelingen om samenwerking tussen geestelijke verzorging en geloofsgemeenschappen te starten en is daarmee een aanzet tot vernieuwd handelen.

3. Samenvatting

In dit onderzoek heb ik antwoord gezocht op de vraag welke samenwerkingsmogelijkheden de geestelijke verzorging van Ipse de Bruggen te Zwammerdam en christelijke geloofsgemeenschappen in de directe omgeving zien met het oog op de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking in de geloofsgemeenschappen.

Ipse de Bruggen, een instelling die zorg verleent aan mensen met een verstandelijke beperking, heeft naamsbekendheid bij alle geloofsgemeenschappen. De geestelijke verzorging is soms bekend, maar van samenwerking is geen sprake. Wel is er bij alle gemeenschappen een verlangen naar sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking; niet bekend is wat zij hiervoor nodig hebben.

Het gedeelde verlangen naar sociale inclusie biedt een basis voor samenwerking. De motivatie neemt toe naarmate gemeenten meer mensen met een verstandelijke beperking kennen die afkomstig zijn van Ipse de Bruggen. Het initiatief tot samenwerking zou van de geestelijke verzorging moeten komen: bilateraal met afzonderlijke en/of met alle geloofsgemeenschappen. Een gedeelde visie op samenwerking en rolverdeling in de samenwerking is er niet, kan worden gevormd op basis van de praktijk van die samenwerking, maar ik geef een handreiking.

Een visie op samenwerking begint bij een visie op kerk zijn, die ik – in navolging van Hendriks² – typeer als gastvrije kerk, op basis van een open-kerk model. Gemeenteleden tonen oprechte interesse in elkaar in het besef dat zij in die ander God zelf ontmoeten. Deze kerk is niet als een spiegel, die weerkaatst hoe het toegaat in de samenleving, maar biedt een nieuw uitzicht. Zij is een tegencultuur die laat zien hoe het ook kan.

In een gastvrije kerk is dat wat mensen met een beperking, en andere gemeenteleden die nu vaak nog in de marge meedoen, nodig hebben, permanent onderwerp van gesprek, want juist dat (interesse in die ander) is kenmerkend voor die geloofsgemeenschap.

Na onderzoek en reflectie komen de volgende aanbevelingen:

- Start structureel overleg en leer elkaar kennen en vertrouwen.
- Start samenwerking en ontdek wat wederkerigheid is; overwin teleurstellingen.
- Leer van elkaar, van goede praktijken, als het gaat om vieren, leren, delen en dienen.
- Onderzoek wat mensen met een beperking nodig hebben; stem uw aanbod hierop af.
- Sociale inclusie is het doel; houdt dat voor ogen en deel uw passie voor mensen met een verstandelijke beperking met een nieuwe generatie en ondersteun ze daarbij in samenwerking met belangen- of ouderverenigingen
- Formuleer een gemeente-visie en een visie op samenwerking en rolverdeling tussen partners.

De bijlagen bevatten de uitkomsten van de onderzoeksresultaten. Bovendien de literatuurlijst, hand-out van de gehouden presentaties en een logboek met verantwoording van de gemaakte uren onderverdeeld in de verschillende onderzoeksfasen.

² Hendriks, J. De compositie van de kerk. Over sterken en zwakken. In Meininger, H. (2004, p.223). *Van En Voor Allen. Wegwijzers naar een inclusieve geloofsgemeenschap met mensen die een verstandelijke handicap hebben*. Zoetermeer: Meinema.

4. Context

De onderzoekplaats Sociale Inclusie en Levensbeschouwing van Mensen met een Verstandelijke Beperking heeft als opdracht de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking te onderzoeken, met name waar het hun relaties met geloofsgemeenschappen betreft. Een tweede doel is deze sociale inclusie te bevorderen, onder andere door de stem van mensen met een verstandelijke beperking over het voetlicht te brengen en actie-onderzoek te entameren waarin nieuwe praktijken van inclusie worden onderzocht.³

Zo verscheen begin 2022 het Rapport Landelijk Beeld Relatie Geloofsgemeenschappen en Mensen met een Verstandelijke Beperking, van de hand van André Mulder, als senior onderzoeker verbonden aan deze onderzoekplaats.

Het betreft hier een landelijk (en kwantitatief) onderzoek onder geestelijk verzorgers die werken met mensen met een verstandelijke beperking, terwijl het nu gaat om een plaatselijk (en kwalitatief) onderzoek bij de geestelijke verzorging van Ipse de Bruggen in Zwammerdam.

Mijn onderzoek neemt de uitkomsten van dit rapport als vertrekpunt en wordt mogelijk gemaakt door de begeleiding van André Mulder vanuit de kenniswerkplaats: de plek waar HBO- en WO-studenten en professionals worden begeleid.

“Bij Ipse de Bruggen werken geestelijk verzorgers die veel afweten van vragen die gaan over het leven. Zij zijn gespecialiseerd om mensen met een verstandelijke beperking in hun dagelijks leven te helpen als het gaat om onderwerpen zoals leven, ziekte en geloof.”⁴

Wat zou het mooi zijn als deze expertise wordt benut in de samenwerking met Geloofsgemeenschappen. In dit onderzoek wordt onderzocht welke samenwerkingsmogelijkheden er zijn in het werkgebied van Ipse de Bruggen, locatie Hooge Burch, te Zwammerdam.

³ [nieuwsbrief-juli-2021-onderzoeksplaats-ptu.pdf](#)

⁴ [Geestelijke verzorging – Ipse de Bruggen](#)

5. Methoden en technieken kwalitatief onderzoek

De wetenschap biedt mij verscheidene onderzoeksmethoden aan: kwantitatief onderzoek, kwalitatief onderzoek, schriftelijk, mondeling. Ik bespreek en motiveer hier mijn keuze voor een mondeling onderzoek door middel van interviews en een focusgesprek.

Kwantitatieve dataverzameling en -analyse richt zich op numerieke data (getallen) en statistiek; dit type onderzoek wordt gebruikt om theorieën en hypothesen te bevestigen of te verwerpen. Bijvoorbeeld om feiten te verzamelen die kunnen worden gegeneraliseerd naar een grotere populatie.

Van kwantitatief onderzoek in wetenschappelijke zin is geen sprake. Met de opdrachtgever is een selectie gemaakt van 10 christelijke geloofsgemeenschappen in het werkgebied van Ipse de Bruggen te Zwammerdam. Vanwege een fusie zijn er niet meer dan 9.

Wanneer er geen 9 maar 50 geloofsgemeenschappen zouden zijn geweest, was gekozen om eerst kwantitatief onderzoek te doen: schriftelijke vragenlijsten om feiten op te halen onder een groot aantal respondenten om vervolgens de verdieping in te gaan met kwalitatief onderzoek.

Hier gaat het – zoals gezegd – om een klein aantal respondenten behorende tot 9 christelijke geloofsgemeenschappen. De focus ligt op het verkennen van ideeën (en niet op hypothesen en theorieën). Data-analyse vindt plaats door samenvatten, categoriseren en interpreteren (waarover later meer). Data worden voornamelijk uitgedrukt in woorden (en niet in cijfers). Er wordt voldaan aan de vereiste van een klein aantal respondenten, die worden benaderd met open vragen, waarbij het doel is inzicht te verkrijgen (in samenwerkingsmogelijkheden) binnen de context van de geloofsgemeenschappen, waarbij sprake is van een bepaalde mate van complexiteit (van de situatie) en subjectiviteit (van de respondenten).

Doel in het onderzoek is in de eerste plaats het verzamelen van kennis te over de geloofsgemeenschappen: wie willen ze zijn, wat is de plaats van mensen met een verstandelijke beperking in de gemeenschap, wat hebben zij nodig en wat heeft de gemeente nodig? Kwalitatief onderzoek is de meest aangewezen weg om feiten en meningen in kaart te brengen.

In de tweede plaats is het onderzoek verkennend van karakter: welke samenwerkingsmogelijkheden zien geloofsgemeenschappen met de geestelijke verzorging? Daarbij is het afnemen van interviews het meest passend: Met interviews kun je snel relevante informatie verzamelen en betrokkenheid scheppen. Wanneer er terugkerende aspecten worden genoemd kan dat richting geven aan waar aandacht nodig is. Het nadeel van interviews is dat de data-analyse arbeidsintensief is.

Nadat geloofsgemeenschappen eerst individueel benaderd zijn voor een interview is vervolgens gebruik gemaakt van een focusgroep: een groepsdiscussie met respondenten nadat gebleken is dat er sprake is van bepaalde overeenkomsten in context en perspectief.

Literatuuronderzoek doe ik om een theoretisch kader vast te stellen voor dit theologisch praktijkonderzoek.

5.1 Verkenning

Nadat ik zelf de context van De Hooge Burch heb verkend, bijvoorbeeld via het raadplegen van de website, en iets heb ervaren van het werk van de geestelijke verzorging ben ik aan de slag gegaan met het onderzoeksplan (Van der Donk & Van Lanen, 2017, p.132). In dit plan beschreef ik mijn werkwijze binnen de context (zoals omschreven in voorgaand hoofdstuk), de essentie van het onderzoek en doelstellingen. Ook mijn eigen positie als onderzoeker heb ik benoemd: mijn eigen motieven en aannames en hoe dat het verloop van mijn onderzoek zou kunnen beïnvloeden. In

gesprek met mijn opdrachtgever en begeleider kwam ik tot het formuleren van een onderzoeksvraag. Vanwege ICT belemmeringen ben ik vanaf een bepaald moment meer thuis gaan werken. Al snel merkte ik dat mijn planning niet haalbaar was. Het maken van afspraken met vertegenwoordigers van geloofsgemeenschappen kostte meer tijd dan ik had ingeschat, maar met name het transcriberen en coderen van de interviews kostte veel tijd. Daar heb ik inmiddels een meer reëel beeld van.

5.2 De gekozen onderzoeksmethode en literatuur

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is gekozen voor kwalitatief onderzoek: interviews met de christelijke geloofsgemeenschappen (verder geloofsgemeenschappen), waarbij gesproken is met een vertegenwoordiger om te kunnen beschrijven welke plaats mensen met een verstandelijke beperking innemen in de geloofsgemeenschap.

Op basis van de uitkomsten van de eerste ronde interviews zijn geloofsgemeenschappen uitgenodigd voor een focusgesprek, waarbij zij met elkaar kennismaken en samenwerkingsmogelijkheden verkennen.

Om de goede vragen te stellen doe ik literatuur- en documentonderzoek. Literatuuronderzoek is ook helpend bij theologische reflectie op de verzamelde gegevens om vervolgens aanbevelingen te kunnen doen. Zo startte ik met een verkenning van de landelijke context van mijn onderzoek.

Met het afnemen van interviews bij een geselecteerd aantal is beoogd zicht te krijgen op:

- Doelstellingen bij geloofsgemeenschappen en geestelijke verzorging met betrekking tot sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking.
- De praktijk van en vervolgens de visie op de samenwerkingsmogelijkheden bij geloofsgemeenschappen en geestelijke verzorging
- Factoren die deze samenwerking bevorderen of belemmeren en geloofsgemeenschappen en geestelijke verzorging
- Kansen voor bevordering van de samenwerking tussen geloofsgemeenschappen en geestelijke verzorging met het oog op de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking.

Voor mijn onderzoek zijn verschillende aangrijpingspunten denkbaar: mensen met een beperking, geloofsgemeenschappen en geestelijk verzorgers. De interviews kiezen het perspectief van geloofsgemeenschappen op de samenwerking met geestelijke verzorging als het aangrijpingspunt, omdat hun bijdrage aan de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking centraal staat in dit onderzoek.

Het perspectief van de geestelijke verzorging komt wel aan de orde, maar is geen onderwerp van onderzoek. Dat onderzoek is al eerder gedaan en vormt het uitgangspunt voor mijn onderzoek⁵. De route naar het perspectief van mensen met een verstandelijke beperking is onbegaanbaar vanwege AVG regels en onderzoeksmethodische afwegingen. Wel worden geloofsgemeenschappen gevraagd naar hun bekendheid met (het perspectief van) mensen met een verstandelijke beperking.

⁵ Mulder, A. (2022) *Rapport Landelijk Beeld Relatie Geloofsgemeenschappen en Mensen met een Verstandelijke Beperking*. Amsterdam: PThU

5.3 Topic-interview

Bij het afnemen van **interviews** wordt gebruik gemaakt van een topics om het gesprek zo natuurlijk mogelijk te laten verlopen en de respondent ruimte te bieden tot het geven van antwoorden, waarbij recht wordt gedaan aan de specifieke situatie binnen de GG.

De topics worden ook gebruikt om te controleren of alle deelvragen aan de orde zijn geweest.

Op basis van de hoofd- en deelvragen is de volgende lijst met topics opgesteld

Onderwerp	Deelonderwerp
Introductie	<ul style="list-style-type: none">- Voorstellen interviewer- Doel en inhoud onderzoek- Introductie respondent- Rol interviewer- Rol GV en Kenniswerkplaats SI MVB- Opzet en tijdsduur interview- Opname: toestemming- Verslag: afspraken over delen; instemming
Geloofsgemeenschap (beschrijven)	<ol style="list-style-type: none">1. Het verlangen van de geloofsgemeenschap2. Aanwezigheid en rol van mensen met een verstandelijke beperking in de geloofsgemeenschap3. Wat er nodig is voor sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking4. Wat de geloofsgemeenschap nodig heeft in de omgang met mensen met een verstandelijke beperking
Samenwerking GG en GV IDB (verkennen)	<ol style="list-style-type: none">5. Bekendheid van Ipse de Bruggen en geestelijke verzorging bij geloofsgemeenschap6. Samenwerking tussen geloofsgemeenschap en Ipse de Bruggen en geestelijke verzorging; basis en doel7. Verlangen naar sociale inclusie van mensen met verstandelijke beperking8. Sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking; samenwerking tussen geloofsgemeenschap en geestelijke verzorging9. Samenwerking; rolverdeling geloofsgemeenschap, geestelijke verzorging en mensen met een verstandelijke beperking
Rondvraag	<ul style="list-style-type: none">- Wat de geloofsgemeenschappen nog genoemd wil hebben
Afronding	<ul style="list-style-type: none">- Hoe was dit gesprek voor u?- Vervolg: verslag, instemming, recht op wijziging, dank voor medewerking en afspraken

De genoemde onderwerpen zijn ijkpunten waarbinnen het interview plaatsvindt. Als onderzoeker-interviewer vraag ik door op reacties. Ik accepteer hiermee dat de uitkomst mede afhankelijk van het verloop van het gesprek en de inbreng van de geïnterviewde.

Alle interviews worden getranscribeerd, gelabeld, gecodeerd en geanalyseerd. De getranscribeerde interviews zijn ter controle aangeboden aan onze respondenten met de vraag op instemming en het recht op wijziging. Reacties van onze respondenten hebben wij overgenomen.

5.4 Focusgesprek

Op basis van de uitkomsten van de eerste ronde interviews zijn geloofsgemeenschappen uitgenodigd voor een groepsinterview, waarbij de focus ligt op samenwerkingsmogelijkheden.

Onderwerp	Deelonderwerp
Introductie	<ul style="list-style-type: none"> - De agenda van het gesprek - Instemming met opname van dit gesprek - Instemming met delen van emailadressen deelnemers
Kennismaking	1. Geloofsgemeenschappen en mensen met een verstandelijke beperking (praktijkvoorbeeld)
Samenwerking	2. Samenwerking en rolverdeling tussen geloofsgemeenschappen en geestelijke verzorging Wat heeft GG te bieden? Wat heeft GG nodig en verwacht GG van GV? Welke rolverdeling voor GV en GG en MVB in samenwerking?
Sociale inclusie	3. Sociale inclusie door samenwerking Welke vormen van samenwerking kunnen bijdragen aan sociale inclusie van MVB: ze 'horen erbij' en 'doen mee'?
Rondvraag	4. Wat wil geloofsgemeenschap nog melden voor dit onderzoek?
Vervolgafspraken	<ul style="list-style-type: none"> - Verslaglegging, correctie, uitnodiging presentatie

5.5 Data verzameling en -verwerking

In het werkgebied van de Hooge Burgh – Ipse de Bruggen (Zwammerdam, Bodegraven, Boskoop) heb ik vertegenwoordigers van 8 geloofsgemeenschappen geïnterviewd. Dat was in de maanden februari en maart 2023. In mei 2023 namen vertegenwoordigers van 6 gemeenten deel aan een focusgesprek; in dit gesprek stonden samenwerking en sociale inclusie centraal en was er ruimte voor interactie tussen de deelnemers.

Gesprek en interviews: getranscribeerde bestanden zijn uitgewerkt waarbij de data is geselecteerd en gecodeerd aan de hand van de deelvragen met behulp van kleuren. Zo zijn de samenhangende en overkoepelende topics uit de gesprekken gefilterd en kon deze inhoud (verticaal en horizontaal) geanalyseerd en gekoppeld worden aan de hoofdvraag van het onderzoek. (zie bijlage 12.2)

5.6 Positionering onderzoeker

Dit onderzoek is onderdeel van de studie HBO-theologie. Ik streef naar betrouwbaarheid en validiteit; daarom is het belangrijk mijzelf als onderzoeker te positioneren. Antwoord te geven op de vraag wat mijn levensbeschouwelijke en/of theologische vooronderstellingen ten aanzien van de context van het onderzoek en de onderzoeksvraag.

Mijn naam is Hein van der Kamp. Ik ben praktisch theoloog in opleiding en heb ervaring als opbouwwerker en ondersteuner van praktijkonderzoek onder cliënten in de Geestelijke Gezondheidszorg.

Ik geloof dat God ons mensen naar zijn evenbeeld heeft geschapen. En dan bedoel ik: alle mensen, ongeacht ras, sekse of seksuele geaardheid, mentale of fysieke beperkingen. En ondanks zonde en gebrokenheid geldt: ¹⁶Want God had de wereld zo lief dat Hij zijn enige Zoon heeft gegeven, opdat iedereen die in Hem gelooft niet verloren gaat, maar eeuwig leven heeft.⁶

Voor het eerst doe ik wetenschappelijk onderzoek in de zin dat ik zorgvuldig theologisch praktijkonderzoek ga doen: in logische stappen, transparant en ingebed in de literatuur.

Wetenschappelijk onderzoek gericht op de wens van een kerk om een gemeenschap te zijn, waarin de relatie met God, met elkaar en de samenleving gezond en levend is. Vanuit ethische waarden als: gerechtigheid, liefde, vrijheid, gelijkheid en daaruit voortvloeiend: sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking.

Dit is een afspiegeling van wie ik zelf wil zijn: Kind van God, met liefde voor mijn naaste, binnen en buiten de kerkgemeenschap waarvan ik lid ben.

Vanuit genoemde waarden ben ik iemand die zich gemakkelijk verbind met de ander, ook met de vertegenwoordigers van de geloofsgemeenschappen die ik spreek in dit onderzoek. Waar ik meer moeite mee heb, is om mijn neutraliteit te bewaren. Ik denk dat uit mijn bewoordingen, maar vooral uit mijn non-verbale communicatie, makkelijk is af te lezen hoe ik iets waardeer. Die houding kan conflicteren met de positie van neutrale objectieve onderzoeker.

Wat wel weer helpend is, is dat ik mij intrinsiek kan verbinden met de notie van sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking, zoals ik dat ook heb leren doen met mensen met een ernstig psychiatrische aandoening.

⁶ [Johannes 3 - NBV21 \(NBV21\) - debijbel.nl](http://debijbel.nl)

6. Resultaten

In het werkgebied van de Hooge Burgh – Ipse de Bruggen (Zwammerdam, Bodegraven, Boskoop) heb ik vertegenwoordigers van 8 geloofsgemeenschappen geïnterviewd. Dat was in de maanden februari en maart 2023. In mei 2023 namen vertegenwoordigers van 6 gemeenten deel aan een focusgesprek; in dit gesprek stonden samenwerking en sociale inclusie centraal en was er ruimte voor interactie tussen de deelnemers. Ik beschrijf hieronder de resultaten aan de hand van de topics; eerst de interviews daarna het focusgesprek.

6.1 De interviews

1. Het verlangen van de geloofsgemeenschap

Een open vraag ter kennismaking levert een verscheidenheid aan antwoorden op. Van 'geen bepaald verlangen, omdat het hartstikke goed gaat' (1PGZ), tot het verlangen 'om in een grote parochie ook plaatselijk vieringen te blijven houden'(2RKB). Voor een andere gemeente geldt geïntegreerd zijn in het dorpse leven; gehecht aan waarde en traditie (4HVB) , terwijl de zustergemeente zoekt naar verbondenheid in veelkleurigheid (5PGE). Een gemeente die tot dezelfde (PKN) denominatie behoort wil missionair present zijn.(8PGB) Laagdrempelig voor jong en oud, wordt ook genoemd met vrijheid in geloofsbeleving binnen het kader, 'dat we geloven dat de Here Jezus zelf God is en voor ons gestorven en opgestaan'. (6PiB) Verder spreekt een gemeente het verlangen uit om een frisse levendige orthodoxe gemeente te zijn. (3NGK) De gemeente waarin mensen met een verstandelijke beperking bovengemiddeld vertegenwoordigd zijn in erediensten (30) ziet: Dit zijn de zwaksten van de samenleving en de Here Jezus zegt 'Zoveel gij dat de minsten gedaan hebt, zo hebt gij dat mij gedaan.'(7GGB)

2. Aanwezigheid en rol van mensen met een verstandelijke beperking in de gemeenschap

Allereerst wil ik opmerken dat ik niet doorggevraagd heb naar exacte cijfers. Niet naar het totale ledenbestand van de gemeente en ook niet naar aantallen mensen met een verstandelijke beperking. Voor de beeldvorming is het wel belangrijk te weten dat er gemeenten zijn met ca. 100 actieve leden (2RKB en 6PiB), met 200 (3NGK), met 500 (1PGZ), met 1000 (4HVB en 5PGE en 7GGB) en 2300 (8PGB).

Alle respondenten maken melding van zichtbaar aanwezige mensen met een verstandelijke beperking in hun gemeente. De spreiding is groot: van 1 tot 30. Twee gemeenten (2RKB en 3NGK) spreken over één actief gemeentelid afkomstig van Ipse de Bruggen. Een andere gemeente (6PiB) spreekt van 2 actief betrokken leden met een licht verstandelijke beperking (niet van Ipse). Weer een andere van 3 die juist wel van Ipse de Bruggen komen. (1PGZ) Twee samenwerkende gemeenten spreken over ca. 20 MVB (4HVB en 5PGE). Een gemeente in Boskoop telt zeker 10 MVB. (8PGB) En tenslotte een gemeente met 1000 leden waarvan zeker 30 MVB actief deelnemen (7GGB).

Er is geen direct verband tussen de omvang van de gemeente en het aantal mensen met een verstandelijke beperking. Respondenten noemen zelf dat ze weten dat er naast Ipse de Bruggen voorzieningen zijn voor mensen met een verstandelijke beperking en dat daar meer of minder intensief mee wordt samengewerkt, bijvoorbeeld Siloah⁷ in Bodegraven.

Voorbeelden geven een antwoord op de vraag welke rol mensen met een verstandelijke beperking vervullen: 'Ja, één dame is er structureel elke zondag. Dus 1x in de 2 weken. Zij woont ook op de Ipse.

⁷ Siloah (2023 geraadpleegd op 5 september 2023 [Bodegraven - Siloah gehandicaptenzorg - Delen door liefde](#))

In de zomer wil ze ook wel op de zaterdagavond komen, maar in de winter dan is dat wat lastiger, want ze komt nog wel zelfstandig.' (2RKB, p2;26-28) tot 'wel dat er elke zondag 20, 30 verstandelijk gehandicapte gasten, ja het zijn geen gasten, leden, ze horen er helemaal bij en ze wonen in de Akker en de Dorsvloer. De Dorsvloer is het dagbestedingsgebeuren. En daar zijn we al jaren aan gewend. Ik denk al tussen de 25 en de 30 jaar. Dus onze gemeente is helemaal gewend om met deze mensen ook samen kerk te houden, maar ook andere activiteiten, een gemeentedag of als er daar een dag is, dan zijn er veel gemeenteleden vrijwilliger. (7GGB, p1;7-12)

In een andere gemeente zijn ze ook zichtbaar aanwezig, die meekomen met hun ouders. 'Die altijd in de kerk zitten? Dat zijn er altijd 3. Ik denk dat de groep die lid zijn van de kerk groter is. M. zit niet in een tehuis, maar woont thuis. Ja, ik kan er zo 10 opnoemen, die ook wel eens regelmatig meekomen met hun ouders en die komen dus ook zeker naar die dienst die eens in het jaar gehouden wordt. Dus dat zijn er zeker een 10.' (8PGB p2;16-19)

Mensen met een verstandelijke beperking hebben een actieve rol in gemeente: 'We hebben één bewoonster van de Ipse die hier iedere zondag komt, heeft bijvoorbeeld dat ze een passie heeft voor Oekraïne, is er ooit geweest. En die zegt 'we moeten wel bidden voor de Oekraïne', 'we moeten wel bidden voor de Oekraïne', en dan denk ik bij mijzelf 'ja, nou weet ik het wel'. Maar ik heb ook wel eens gezegd bij de voorbede: 'En dank zij deze persoon worden we er constant aan herinnerd dat we er voor moeten blijven bidden'. (1PGZ)

In een andere gemeente geldt dat er sprake is van natuurlijk verloop. 'Toen ik in Bodegraven kwam wonen ongeveer 6 mensen, die deel uitmaakten van onze gemeente. (..) We hebben nu nog 1 man die lid is van onze gemeente. Volwaardig zou ik zeggen. Hij heeft wel flink wat beperkingen, maar hij neemt ook deel aan het avondmaal, om maar wat te noemen. Maar goed, de vergrijzing speelt daar in mijn optiek ook wel een rol in. Dus daar zijn wat minder contacten nu, maar is er altijd wel geweest.' (3NGK; p1;18-22)

Mensen met een verstandelijke beperking worden ook apart aangesproken als groep. Zo is er de Philadelphiacub waar ruimte is voor ontmoeting, ontspanning, geloofsonderwijs, 'want het is van 10 tot 12 zeg maar, en we beginnen altijd met een uur Bijbel lezen enzovoorts of bijbel verhaal en beginnen met koffie en dan dat deel en om 11 uur is er weer een koffiepauze en een beetje kletsen en het tweede deel is altijd knutselen of muziek of spelletjes of zo' (5PGE p4;19-22) Er zijn zo'n 20 mensen met een verstandelijke beperking lid van deze club, afkomstig uit de Hervormde en Protestantse Emmaüsgemeente te Bodegraven.

Hier worden ook zogeheten Philadelphiadiensten gehouden. Mijn vraag was: Vervullen ze daar een actieve rol in of zijn ze vooral aanwezig? 'Aanwezig, ja, nou in het begin deden we echt zo, er moest iemand een Bijbel en een kaars in de kerk brengen. En bijvoorbeeld een stukje lezen, dat komt gewoon niet over dan wordt het zo moeizaam voorgelezen, en we deden ook wel eens een toneelstukje ofzo of ze hielpen met collecteren (..)ze helpen altijd mee met de diakenen (..)maar ook dat voordoen, bijvoorbeeld met 'lees je bijbel bid elke dag', dan moesten ze dat voordoen en dat vinden ze hartstikke leuk (..) ja ik vind het de laatste tijd wel minder geworden hoor wat er aan deelname is, wie er komen hè, zelf al, maar ook een actieve rol in de dienst. Dat is echt wat minder geworden, dat heeft misschien wel met de leeftijd te maken, ze worden natuurlijk ook ouder ' (5PGE3;16-28)

Mensen met een verstandelijke beperking doen mee door hun aanwezigheid, zonder vragen te stellen: 'Ehm, ik heb niet het idee dat ze heel specifiek met vragen komen: 'Zouden wij dit of zouden wij dat kunnen doen?' Ik heb het idee dat ze de diensten heel erg mooi vinden. Fijn vinden om te doen en dat doen ze ook heel erg goed. Of dat ook elke dienst moet, dat weet ik niet. Er zijn er altijd 3 hè, die zijn altijd heel trouw. Wat ze er ook precies van meepikken, maar ze zijn er, hè. En doen gewoon mee'. (8PGB; p3; 31-39)

3. Wat nodig is voor sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking

Respondenten spreken over mensen met een verstandelijke beperking die zichtbaar aanwezig zijn in de gemeente. Zij doen volwaardig mee wordt bij herhaling genoemd. Soms is er een aanbod van ontmoeting, geloofsonderwijs met het oog op het doen van belijdenis (dan ben je volwaardig lid.)

Toch is het antwoord op genoemde vraag niet eenvoudig: 'Inclusie is natuurlijk een begrip waar we al vanaf de millenniumwissel flink mee aan het worstelen zijn. Ja, daarvoor kwam die beweging op en werd er nagedacht: wat is nou een inclusieve kerk. Ik denk dat ze in een inclusieve kerk welkom moeten zijn, dat ze in een dienst moeten kunnen doen wat goed voor hen is, maar dat een dienst binnen bepaalde kaders, de breedte van de gemeente moet aanspreken. En dat er aan de rand dus altijd mensen buiten die grens vallen'. (4HVB P2;5-9)

'Geloofsonderwijs wordt op maat aangeboden. We noemen het geen catechese, maar gewoon club, want er is ook een sociaal aspect aan verbonden, het ontmoeten, samen eten en het gezellig hebben met elkaar, waarbij er natuurlijk wel bijbelonderwijs gegeven wordt in de vorm van een vertelling'. (4HVB P2;25-28)

'Mensen met een verstandelijke beperking hebben heel erg de behoefte aan samen zijn. Die hebben warmte nodig en moeten zich gezien weten, ervaren dat degene die tegenover hen staat, weet heeft van hun leefwereld. (4HVB P3;8,9)

Sommige respondenten zijn eerlijk over hun onwetendheid: 'Ze zijn hier natuurlijk best welkom. En als ze natuurlijk zouden komen dan is het vanuit ons wel belangrijk dat wij ze op een bepaalde manier welkom heten. Dan is de vraag: 'weten wij goed hoe wij dat kunnen aanpakken?' Nee, ik denk dat dit voor heel veel parochianen toch een lastige is. Sommige mensen met een beperking zijn toch ook heel bewegelijk ... Die kunnen anders reageren of anders ... Er zijn heel veel mensen die toch niet goed weten hoe ze daarmee om moeten gaan of negeren of afkeuren. Dat mensen zich dan toch weer niet thuis voelen' (2RKB P5;24-29)

Voor 5 van de 8 gemeenten waar 1 tot 20 mensen met een verstandelijke beperking betrokken worden in vieringen, geloofsonderwijs en het pastoraat geldt dat geantwoord wordt 'dat ze serieus genomen, gezien en niet vergeten worden (1PGZ), 'dat ze volwaardig lid waren, geloofsonderwijs kregen, belijdenis doen' (3NGK), 'dat je je welkom voelt, aandacht krijgt belijdenis mag doen in de kerk en speciale aandacht krijgt in je club'(5PGE), 'dat ze de ruimte krijgen om actief mee te doen met hun gaven en talenten en dat jongerenwerkers aandacht voor ze hebben met het oog op aansluiting bij de gemeente'(6PiB) en dat 'ze erbij horen; er op en met ze wordt gerekend; ze hun verhaal vertellen en meedoen.' (8PGB)

Tenslotte geldt dat mensen met een verstandelijke beperking vooral actief betrokken worden bij het gemeentelieven: 'Als ik het wat ruimer trek naar alle mensen met een beperking die een relatie met onze gemeente hebben (denk aan o.a. De Akker, Siloah), maar ook aan enkele bewoners van De Bruggen die wel heel goed beseffen wie we als gemeente (voor hen) zijn, dan durf ik te stellen dat velen verwachten en merken dat ze welkom zijn in onze kerkdiensten, op gemeentedagen, zangavonden e.d. Wij ontvangen hen hartelijk en veel vrijwilligers uit de gemeente begeleiden deze mensen hierbij. Ook zoeken we ze op en wordt er met hen gewandeld, gezwommen etc. Kortom, men weet dat ze erbij horen.'

Op de expliciete vraag: 'Weet u wat ze nodig hebben om erbij te horen?' kwam als antwoord: 'Ik denk dat ik in de vraag hierboven al antwoord heb gegeven op deze vraag. Ze mogen weten en voelen dat ze voor 100% welkom zijn en meetellen.' (7GGB, p7; 15-20)

4. Wat de geloofsgemeenschap nodig heeft in de omgang met mensen met een verstandelijke beperking

Samenwerking kan starten vanuit een behoefte. Daarom is genoemde vraag gesteld. Respondenten geven aan weinig ondersteuning nodig te hebben in de omgang met mensen met een verstandelijke beperking. Verschillende redenen worden genoemd. 'Gemeenteleden zijn beroepsmatig betrokken bij mensen met een verstandelijke beperking op Ipse de Bruggen'(1PGZ) 'Gemeente heeft nooit nagedacht om mensen met een verstandelijke beperking iets te bieden; omdat er weinig zijn is er geen behoefte aan ondersteuning in de omgang; dat kan veranderen door samenwerking' (2RKB) 'Gemeente werkte samen met Dit Koningskind⁸, oudervereniging: kennisoverdracht, tips; blijven zoeken, want iedereen is uniek' (3NGK); 'Ondersteuning komt van 'Op weg met de ander'⁹ voor mensen met een (verstandelijke) beperking, Autisme Spectrum Stoornis, hun verwanten en kerken, aangepaste diensten en activiteiten'(4HVB); 'De gemeente kan wel overweg met mensen met een verstandelijke beperking en heeft een vaste werkwijze (Philadelphiacub en -dienst); wil wel nieuwe ideeën horen en wat mensen met een verstandelijke beperking er zelf van vinden; hoe verhoudt de gemeente zich tot mensen met een verstandelijke beperking?' (6PGE) 'Heeft geen wensen of behoefte aan instructies in de omgang met mensen met een verstandelijke beperking' (7(GGB) 'Er is geen behoefte aan ondersteuning in de omgang met mensen met een verstandelijke beperking; van de predikant (i.c. de respondent) wordt het goede voorbeeld verwacht.'(8PGB)

5. Bekendheid van Ipse de Bruggen en geestelijke verzorging bij de geloofsgemeenschap

De vraag of Ipse de Bruggen en de Geestelijke Verzorging bekend zijn bij de geloofsgemeenschap gaat hier dieper dan de naamsbekendheid. Respondenten nemen tijdens het interview de woorden 'Ipse' of 'De Bruggen' of soms 'Hooge Burgh' in de mond, maar zijn er niet geweest. Soms zagen ze mij als vertegenwoordiger van Ipse de Bruggen of de Geestelijke Verzorging en noemden ze een naam.

In het onderzoek naar samenwerkingsmogelijkheden gaat het hier om een nul-meting. Dan blijkt dat (respondenten van) sommige gemeenten met enige regelmaat (informeel) contact hebben; 2 respondenten noemen zichzelf collega van de geestelijk verzorger, die is uitgezonden door de Protestantse gemeente Zwammerdam.¹⁰

Voor 2 respondenten van de 4 gemeenten die deel uitmaken van de Protestantse Kerk, waartoe de Geestelijk Verzorger ook behoort, geldt dat zij zeggen bekend te zijn met Ipse de Bruggen en de Geestelijk Verzorger. Bij een 3^e PKN-gemeente geldt 'alleen maar het feit dat mensen van de Bruggen bij ons komen' en (5PGE p9;5) De respondent van de 4^e PKN-gemeente zegt: 'Ja, heel in de verte speelt Ipse ook wel eens mee, maar blijft toch een beetje op een afstand. En andere instellingen ook, (...) Er zijn altijd wel mensen die hebben bij Ipse de Bruggen gewerkt vanuit Boskoop'. (8PGB p5;7-12) Beide gemeenten zijn op zichzelf gericht en er is geen contact is met de Geestelijke Verzorging.

Voor een andere gemeente geldt dat bekendheid aan het verdwijnen is vanwege natuurlijk verloop: 'En was het bij ziekte en overlijden, was er wel sprake van een goed onderling contact. Zodra dat weer voorbij was, stopte dat contact ook weer. (...) Dus dat contact is wel heel wat jaren geleden. (...) Ja, doordat de aantallen minder werden. En degene die nu nog over is, echt ouder is' (3NGK p.3;28-35)

Voor 1 gemeente geldt dat zij onbekend is met Ipse de Bruggen, omdat de gemeente Zwammerdam geen onderdeel uitmaakt van de parochie. (2RKB)

⁸ Dit Koningskind (2023) geraadpleegd 21 september 2023 [Home - Dit Koningskind](#)

⁹ Vereniging op weg met de ander (2023) geraadpleegd op 21 september 2023 [Homepage - Vereniging Op weg met de ander](#)

¹⁰ Protestantse kerk Nederland (2023) geraadpleegt op 21 september 2023 [Geestelijk verzorger | Protestantse Kerk in Nederland](#)

Eén van de respondenten werkt bij Ipse de Bruggen noemt zichzelf contactpersoon en zegt: ‘nee, ik werk hier natuurlijk dus ik weet hoe het werkt, wij hebben als kerk geen echt lijntje hier, met hierom, omdat er ook geen bewoners van hier (IDB) naar onze gemeente komen zeg maar’. (6PiB p3;36-38) Een andere respondent, die al 20 jaar Ipse de Bruggen bezoekt zegt: ‘Nee, wij kennen geen geestelijke verzorgers, alleen de begeleiders van de groep.’ (7GG p4;7)

Hier volgt een overzicht van de resultaten.

Geloofsgemeenschap	Ipse de Bruggen (IDB) is bekend?	Geestelijke Verzorging (GV) is bekend?
1 Protestantse Gemeente Zwammerdam	Ja, vrijwilligers van de gemeente, werkzaam bij IDB, coördineren activiteiten rond Josti band, waarin MVB deelnemen.	Ja, geestelijk verzorger is bevestigd als predikant en uitgezonden naar Ipse de Bruggen
2 Rooms Katholieke kerk Bodegraven (Williborduskerk)	Nee, is onbekend met IDB; Zwammerdam valt onder parochie Alphen aan den Rijn	Nee, is onbekend met GV; Zwammerdam valt onder parochie Alphen aan den Rijn
3 Nederlandse Gereformeerde kerk Bodegraven (tot 1-5-2023 GKv)	Ja, kent Hooge Burch: gemeenteleden bezochten MVB (diaconie) MVB bezochten kerkdiensten GKv Bodegraven	Ja, bij overlijden contact met ‘Pastoraal Verzorger’
4 Hervormde gemeente Bodegraven	Ja, er gaan uitnodigingen naar IDB de Hooge Burgh en andere woonvoorzieningen	Ja, gemeentepredikant heeft collegiaal contact met GV IDB in de werkgemeenschap van de PKN
5 Protestantse wijkgemeente Emmaüs (Bodegraven)	Nee, Philadelphiacub staat op zichzelf; geen samenwerking met anderen. Er zijn wel afspraken gemaakt over het vervoer: ‘halen en brengen’	Ja, namen van GV IDB Zwammerdam wel bekend, maar er is geen contact.
6 Pinkstergemeente Bodegraven	Nee, maar respondent (contactpersoon) is werkzaam bij IDB Hooge Burgh	Nee, Gemeente kent de Geestelijke Verzorging van IDB niet; respondent is werkzaam bij IDB en positief over GV
7 Gereformeerde Gemeente Bodegraven	Ja, samenwerking met woonbegeleiders IDB Hooge Burgh	Nee, De GV van IDB is niet bekend bij de GG
8 Protestantse Gemeente Boskoop	Nee, Ipse de Bruggen is op afstand en andere instellingen ook; wel zijn er gemeenteleden die bij Ipse de Bruggen hebben gewerkt	Nee, Er is geen samenwerking met IDB en ook niet met de GV van IDB

Samengevat: Ipse de Bruggen heeft naamsbekendheid bij alle respondenten, maar is ‘op afstand’ voor 4 van de 8 gemeenten (2RKB, 5PGE, 6PiB, 8PGB). Bij 3 van de 8 gemeenten is de Geestelijke Verzorging bekend (1PGZ, 3NGK, 4HVB); bij een 4^e gemeente zijn namen bekend, terwijl er geen contact is.(5PGE) Bij de overige vier is de Geestelijke Verzorging onbekend. (2RKB, 6PiB, 7GG, 8PGB)

6. Samenwerking tussen geloofsgemeenschap en Ipse de Bruggen en geestelijke verzorging; basis en doel.

Na de vraag over de bekendheid van de gemeente met Ipse de Bruggen en de Geestelijke Verzorging volgt de vraag of er een basis en doel is voor samenwerking.

Tekent zich hier een bepaald patroon af? Voor de 2 van de 4 gemeenten die deel uitmaken van de Protestantse Kerk, waartoe de Geestelijk Verzorger ook behoort, geldt dat zij van mening zijn dat samenwerking start bij het stellen van een vraag en dat die vraag moet komen van Ipse de Bruggen: Nee, (GV) IDB stelt geen vraag: ‘Hoe kunnen we samenwerken?’, maar heeft het allemaal zelf

geregeld en is zelf ook gesloten. (4HVB) 'En ik denk in die zin ook wel dat we heel eigen wereldjes zijn. Dat we wel open naar elkaar zijn op een informele basis, dan weten we elkaar echt wel te vinden, daar ben ik echt van overtuigd. Maar ik denk dat als we om tafel gaan zitten dat er echt nog meer mogelijk is'. (1PGZ P6;1-4) Een derde protestantse gemeente stelt dat er geen samenwerking is, maar noemt wel een doel: 'Nee, er is geen samenwerking; samenwerking zou tot doel kunnen hebben dat de GV weet van Philadelphiadiensten, zelf aanwezig is en MVB stimuleert om deze diensten te bezoeken.' (5PGE) De laatste protestantse gemeente: 'Ja, misschien dat je ... Dat we over en weer iets vertellen van wat je doet. En misschien kan je bij ons ook wat de expertise toch eens tegen het licht houden van èh... Maar daar klinkt nou misschien iets van kritiek door naar degene die de catechisatie verzorgt. Misschien zijn daar ook voorbeelden van: 'Hoe pak je dat aan? Hoe doe je dat?' ... Daar ben ik ook wel benieuwd naar: Hoe doe je dat? Welke methodes zijn er?' (8PGB P6: 20-24) Ook hier wordt opgemerkt: 'Misschien zijn we als Boskoop ook wel een beetje self-supporting. Dat we er ook wel uitkomen. Dat zit er wel heel sterk in. Want ik heb over deze vragen eigenlijk ook nog niet goed nagedacht'. (8PGB p5; 39-40)

Ook de andere gemeenten werken niet samen: 'Wij zijn als gemeente sterk veranderd de laatste jaren: er nog maar één gemeentelid met een verstandelijke beperking afkomstig van de Hooge Burgh; groot verloop van gemeenteleden, waardoor er geen ervaring is.' (3NGK p4;1-4) Bovendien geldt dat er zonder het voorkomen van mensen met een beperking in de gemeente geen basis of doel is voor samenwerking: 'Verder hebben we geen direct lijntje met Ipse omdat er geen cliënten van hen bij ons komen maar mocht dit in de toekomst wel zo zijn dan staan we daar zeker open voor. Ook voor samenwerking met de geestelijke verzorging'. (6PiB P 6; 27-29) Eén gemeente stelt expliciet dat er geen organisatorische basis voor samenwerking vanwege grenzen aan de parochie: 'wij hebben als team hier van deze locatie geen contacten met Ipse de Bruggen. Ipse de Bruggen valt natuurlijk onder het samenwerkingsverband met Alphen aan den Rijn.' (2RKB P7; 16-18)

Samengevat concludeer ik, dat 1 van de respondenten aangeeft dat er sprake is van incidentele samenwerking met de Geestelijke Verzorging (1PGZ) en een ander dat er samenwerking is met woonbegeleiders van Ipse de Bruggen (7GGB). Voor de overige 6 gemeenten geldt dat er geen sprake is van samenwerking, terwijl één van die gemeenten stelt dat de parochiegrenzen die ook niet toelaat. 7 van de 8 respondenten willen nadenken over een basis of doel van samenwerking, maar die begint bij de aanwezigheid van mensen met een verstandelijke beperking afkomstig van de Hooge Burgh in de geloofsgemeenschap. Twee respondenten vinden dat het initiatief van de Geestelijke Verzorging moet komen. (1PGZ en 4 HVB) De respondent namens de gemeente uit Boskoop, noemt deze 'self-supporting', en geeft aan over 'deze vragen ook nog niet goed nagedacht' te hebben. (8PGB)

7. Verlangen naar sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking

Voorbij een organisatorische basis voor samenwerking en doel van samenwerking ligt het verlangen naar sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking.

De antwoorden die hier gegeven worden, zeggen vooral iets over het persoonlijk verlangen van de respondenten, die soms ook expliciet worden gezien of voorgesteld als contactpersoon van de gemeente. Hun woorden samenvatten zou hen tekort doen. Daarom hier enkele uitspraken:

'Ik denk waar voor ons een taak ligt als kerk ... de mensen en dat geldt voor ieder mens, dat we oog hebben voor de zwakken in de samenleving. Dus als mensen zich zwak voelen, als mensen zich buitengesloten voelen of dat we ze zien, dat we ze erbij betrekken en dan in dit geval de bewoners van de Ipse'. (1PGZ p6; 6-11)

‘Ook om de parochianen te laten zien dat er ook mensen zijn met een beperking, die ook gewoon hun plekje verdienen. En ook hun participatie aan een gemeenschap verdienen. Dat ze er mogen zijn.’ (2RKB p8; 17-19)

‘Ja, ik denk dat het bij ons altijd intrinsiek belangrijk is geweest. Het is altijd in de hoofden en in de harten geweest, dat zij een heel warme plek verdienen in onze gemeente. En dat het ook Gods koninkrijk vertegenwoordigt. (Noem ik maar even zo). Dat je mensen een warme plek biedt binnen je eigen kring, en dat je veel van ze kunt leren. Dat er van hen ook heel veel kracht uit gaat wat bemoedigend is’. (3NGK P4; 32-36)

‘Ik denk dat een kerkelijke gemeenschap een oefenplaats is om met elkaar op te trekken, met vallen en opstaan en oog te hebben voor de sterken en de zwakken. Dus in die zin horen ze erbij. Ook van hen hebben we te leren, dus we moeten hen ontmoeten en in de ogen kunnen kijken. Op welke plekken dat zou moeten, dat zou voor mij vanzelfsprekend overal mogen zijn, omdat ze overal onderdeel mogen zijn van dat wat er in de gemeente toch al wordt aangeboden.’ (4HVB P6;30-34)

‘Het lijkt een voor de hand liggend antwoord, maar dat is ook zo, want je wil dat alle mensen zich thuis voelen in de gemeente en daar hoort ook die mevrouw die doof is en wie een verstandelijke beperking hebben, die horen daar ook bij’. (5PGE; P12; 23-25)

‘Ik denk dat dat toch best wel heel belangrijk is dat deze mensen zich gezien voelen en betrokken woorden in het geheel dus. En je ziet dan toch dat dat vaak op praktische dingen aankomt van wat ze leuk vinden wat voor hun past, nou dat is voor de een kinderwerk en bij de ander in de muziek of de dans of iets waar je ziet ook.. eigenlijk wat ze goed kunnen dat wordt bevestigd, dat is voor hun eigen waarde, werkt dat weer daardoor voelen ze zich ook gezien en dat ze er mogen zijn, de een versterkt het ander natuurlijk.’ (PiB; P 5; 24-36)

‘Ik denk maximaal. (..) Dus zo belangrijk als iedereen is. En eigenlijk dan nog wel speciaal, want deze kleinen hebben denk ik onze dubbele zorg nodig. Ja, waar denk ik nou nog meer aan? Er schoot net nog iets door mijn hoofd. Dus niet het idee van ‘we verdragen het maar, dat ze erbij zitten... (..) Integendeel’. (7GGB; P 6; 1 – 9)

‘Ik denk dat dat heel fundamenteel is, dat ze er onderdeel van uitmaken. Wat ik eigenlijk al gezegd heb, hè. Dat vanuit hun positie God ons aankijkt van: ‘Wie ben je? Wat je aan de minste van mijn broeders gedaan hebt, dat heb je aan mij gedaan.’ Dus ze staan daarin aan de poort van het evangelie. ‘Heb je het begrepen?’ Ze zijn een toetssteen zoals demente bejaarden. Dat is een heel fundamentele. Dus als er geen plek voor ze zou zijn, dan is er iets met die gemeente mis. (..) Dan is er echt fundamenteel iets mis.’ (8PGB: P 7; 1-12)

Bij alle respondenten zie ik een verlangen naar sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking. Zij worden gezien als ‘zwakken in de samenleving’ die je moet betrekken bij het gemeentelieven en onze samenleving, die een plekje verdienen en kunnen participeren, die een bron zijn van geloofskracht, vertrouwen en bemoediging. De geloofsgemeenschap wordt ook gezien als een oefenplaats: elkaar ontmoeten in de gemeente, leren van elkaar, oog hebben voor elkaar, sterken en zwakken. Je wil dat alle mensen zich thuis voelen. Dat ze ruimte krijgen om zichzelf te zijn: dansen, muziek, kinderwerk, etc. Ze zijn net zo belangrijk als iedereen, maar hebben dubbele zorg nodig. Zij geven gemeenteleden toegang tot het evangelie, ze horen erbij en doen mee en zijn onmisbaar. Het feit dat zij de orde in de eredienst wel eens verstoren, vraagt van de gemeente bezinning en gesprek.

Samengevat concludeer ik dat er binnen de geloofsgemeenschappen een diversiteit aan motieven en praktijken is van sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking. Als er bereidheid is naar elkaar te luisteren en van elkaar te leren kan die diversiteit vruchtbaar zijn in (de) samenwerking.

8. Sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking door samenwerking tussen geloofsgemeenschap en geestelijke verzorging

Het verlangen naar sociale inclusie is er. Of samenwerking met de Geestelijke Verzorging daaraan een bijdrage kan leveren?

Onder 5. Kwam de vraag aan de orde of er al sprake is van samenwerking en of er een basis of doel is voor samenwerking.

2 van de 8 gemeenten gaven aan dat er samenwerking is met ofwel woonbegeleiders (7GGB) ofwel de Geestelijke Verzorging (1PGZ) van de Hooze Burgh. 2 respondenten (1PGZ en 4HVB) stellen expliciet dat samenwerking moet beginnen met een vraag van de Geestelijk Verzorger.

Alle respondenten zijn evenwel bereid om na te denken over samenwerking met de Geestelijke Verzorging; enkele voorbeelden:

‘Ja, we zijn ook aan het nadenken over nieuwe pastorale vormen. Dat is een groeiproces. (...) Dat we gemeenteleden daarvoor uit moeten nodigen, die zeggen ‘nou ik zou wel een soort stage willen om mee te lopen van wat gebeurt daar nu eigenlijk, om te kijken wat het is?’ Ik denk dat dat ook wel heel erg kan helpen. Maar dan ga ik een beetje in de creatieve modus. Dat worden dan een soort ambassadeurs, vanuit deze gemeente. Zo van: ‘Ik loop een tijdje mee met de GV en daarmee krijg ik een beeld’ en dat straalt uit buiten de gemeente. Een heel concreet idee waarmee je iets zou kunnen bereiken misschien. (1PGZ P8;8-18)

‘Ja, dat moet een weg zijn. (...) En te vragen hoe je allebei naar de situatie kijkt, wat je elkaar te vertellen hebt en wat je elkaar te bieden hebt. (3NGK P5;10-15)

‘Dus mocht er op wat voor manier dan ook een behoefte zijn aan meer samenwerking en er liggen concrete vragen, dan hebben de gemeenteleden de potentie om op die vragen in te gaan. Want dat ze een hart hebben voor MVB dat weet ik zeker. Dat zie ook in de manier waarop ze omgaan met de mensen die hier al zijn. Dat zijn de thuiswonende mensen met een beperking’. (4HVB P7:37-39)

‘Ja, je zou eens na kunnen denken over thema’s in de gemeente die je bespreekbaar zou kunnen maken. Dat een Geestelijk Verzorger eens alle gemeentes langs gaat om gemeentes daaraan te herinneren. Van ‘hoe gaat dat bij jullie?’ (...) Ja, het lijkt me ook leuk om eens aan thema’s te werken die je dan aan kunt snijden met mensen met een verstandelijke beperking. Welke thema’s zou je aan kunnen snijden, waarin kun je samen optrekken? Dat zou wel mooi zijn. (8PGB P 7; 31-38)

Samengevat: Bij alle respondenten is er een verlangen naar sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking en een bereidheid om na te denken over de vraag of samenwerking met de Geestelijke verzorging daaraan een bijdrage kan leveren. Dat wil niet zeggen dat zij een helder ‘ja’ of ‘nee’ formuleren als antwoord. Hun denken is veel meer een ‘creatief proces’ en een eerste verkenning.

9. Samenwerking en rolverdeling geloofsgemeenschap, geestelijke verzorging en mensen met een verstandelijke beperking

Bij slechts 2 gemeenten geldt dat er nu al sprake is van samenwerking. Alle gemeenten zijn bereid om hierover na te denken, maar van een visie op de rolverdeling is nog geen sprake. Die rolverdeling volgt uit de beeldvorming over zichzelf, de geestelijke verzorging en mensen met een verstandelijke beperking.

Uit met name het verlangen van de respondenten naar sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking bleek impliciet hun visie: ‘de zwakken in de samenleving’ 1PGZ p6; 6-11)

‘parochianen te laten zien dat er ook mensen zijn met een beperking, die ook gewoon hun plekje verdienen’ (2RKB p8; 17-19) ‘Dat je mensen een warme plek biedt binnen je eigen kring, en dat je veel van ze kunt leren. Dat er van hen ook heel veel kracht uit gaat wat bemoedigend is’. (3NGK P4; 32-36)’

Meer expliciet zeggen respondenten: ‘Ik denk dat je zou moeten kijken ‘Waar ligt iemand zijn kracht’? Wat denk ik een kracht van de GV van Ipse is, is dat als het over de eredienst, de kerkdienst hebt, dat zij dus mogelijk iets sterker zijn in interactieve diensten: Mensen betrekken bij de diensten. Daar zouden we misschien van kunnen leren.’ (1PGZ p7;29-31)

‘Bescheiden, omdat de aantallen zo klein zijn’ (..) ‘Het zou nog anders zijn als de locatie Ipse de Bruggen onderdeel uitmaakte van de locatie Willibrorduskerk, maar dat is niet zo.’ (2RKB p3;7 en p9; 14-16)

‘Om mee te doen hebben MVB identificatiefiguren nodig, bekenden. Dus ik denk dat een activiteit, een dienst geslaagd is als ze daarin iemand ontmoeten die betrouwbaar is, hetzelfde blijft en waarvan ze weten als we naar de kerk gaan is hij of zij er en dan is het goed. En daar moet een gemeente veel meer op inzetten. Dan heb je inderdaad vrijwilligers en dan moeten die vrijwilligers niet alleen hopen dat de MVB naar hen toekomen, maar ik zou er dan voor pleiten dat het veel meer andersom is en dat de vrijwilligers zich in de wereld van deze mensen begeven. En ik wil er niet op vooruit lopen .. ik weet niet welke vragen er allemaal nog komen .. wat heeft zoiets als IDB dan nodig, ja dat zijn dit soort mensen, die verbinding leggen, die er zijn. Die vanuit de gemeente IDB inkomen, zodat vanuit IDB MVB weer de gemeente in kunnen en dat daar de ontmoeting plaatsvindt.’ (4HVB P3; 30-38)

‘Als je op mensen met een verstandelijke beperking kunt rekenen, dan kun je ze ook een actieve rol geven (zoals in het verleden) koffie drinken en schenken, zingen op een koor, schoonmaken, helpen op een rommelmarkt’. (5PGE)

‘Wat mij betreft mag die rol wel wat groter worden, (..), ons hart staat zeker open daarvoor’ (6PiB p5; 35,36) en ‘De twee mensen (met een licht verstandelijke beperking) die komen hebben ook echt een plekje in onze gemeente met hun gaven en talenten wat voor hun betrokkenheid bevordert en helpt met hun gevoel van eigenwaarde en zich thuis voelen’. (6PiB p6; 22-24)

‘Nou, wij zouden ze kunnen vertellen wat wij doen en hoe wij het doen. En open kunnen staan voor eventuele wensen, maar we hebben niet een pakket van we kunnen ook nog dit en ook nog dat... Kijk, zoals het nu gegaan is, vind ik het fijnst dat ze vragen wil je dit en wil je dat, wil je zus, wil je zo?’ (7GGB p. 5; 1-4)

‘In de hartelijke ontvangst, in ze zien, met ze optrekken, ze een plek geven, ze welkom heten, ... niet op ze neer kijken, ...’ (8PGB p7. 20-21)

Samengevat: Visievorming op de rolverdeling in de samenwerking tussen de geloofsgemeenschap, geestelijke verzorging en mensen met een verstandelijke beperking zou plaats kunnen vinden aan de hand van de praktijk van die samenwerking. Eén van de respondenten heeft een heldere visie op basis van zijn ervaring als Geestelijk Verzorger. De overige respondenten lijken open te staan voor visievorming, maar er is nu nog grote diversiteit. Sommigen zijn bescheiden, anderen denken heel praktisch, concreet en voorwaardelijk, terwijl weer anderen meer nadruk leggen op houdingsaspecten.

6.2 Het focusgesprek

Aan het focusgesprek namen 6 van de 8 deelnemende geloofsgemeenschappen deel. De hier gestelde vragen sluiten direct aan op de deelvragen van het onderzoek, terwijl er ook ruimte was voor een spontane inbreng.

1. Geloofsgemeenschappen en mensen met een verstandelijke beperking (praktijkvoorbeeld)

Respondenten krijgen de gelegenheid zich kort voor te stellen om direct antwoord te geven op de vraag wat de plek van mensen met een verstandelijke beperking is aan de hand van een praktijkvoorbeeld.

Dit resulteert in een heel divers beeld, spontane antwoorden met eigen accenten en uitweidingen en soms ook nieuwe vragen en inzichten bij de deelnemers.

Mensen met een verstandelijke beperking nemen in aantallen een bescheiden plaats in binnen de meeste geloofsgemeenschappen. Eén gemeente vormt daarop een uitzondering: zeker 30 mensen (op een ledental van 1000) met een beperking gaan onder begeleiding naar de kerk en nemen deel aan het avondmaal; zij wonen en werken binnen Siloah.¹¹ Sommigen gaan wekelijks naar een gastgezin. Deze geloofsgemeenschap verzorgt 2-wekelijks bij 3 woningen van Ipse de Bruggen Zwammerdam een 'bijbeluurtje' volgens een vaste structuur; gewaardeerd door bewoners en hun begeleiders. Deze samenwerking bestaat als 20 jaar en is klein begonnen. (7GGB P3;26-4;13)

Een andere deelnemer maakt melding van samenwerking tussen twee gemeenten: De Philadelphiaclub en -dienst voor mensen met een verstandelijke beperking; vrijwilligers doen steeds opnieuw hun best om ook bewoners van Ipse de Bruggen-Zwammerdam op te halen voor deze activiteit in Bodegraven. Bovendien bezoeken familieleden mensen met een verstandelijke beperking bij IDB Zwammerdam op zondag en door de week (4HVB P2;25-3;24)

Een derde deelnemer geeft aan dat mensen met een verstandelijke beperking een appèl doen om te blijven bidden; ze kiezen bewust voor een dienst in 'de gewone kerk', participeren en dat is goed voor gemeenschap. Ook vermeld hij direct al de bereidheid tot samenwerking en benoemt belemmeringen die hij nu nog ervaart. (1PGZ; p 1; 22-2;2)

Een vierde geeft aan: De gemeente heeft geen lijntje met Ipse de Bruggen; er komen geen mensen van Ipse de Bruggen. Maar 2 mensen met een licht verstandelijke beperking komen wekelijks; zijn actief in muziek en kinderwerk, voelen zich gezien en gewaardeerd. Andere mensen met een beperking nemen af en toe deel. (6PiB p2; 8-22)

Een vijfde deelnemer heeft al meer dan 40 jaar contact met Ipse de Bruggen; 6 mensen met een beperking werden opgehaald voor kerkdienst; zij kregen catechese en namen deel aan het avondmaal. Er is sprake van natuurlijk verloop: nu is er nog 1 gemeentelid met een beperking afkomstig van Ipse de Bruggen. (3NGK P4;19-38)

De laatste maakt melding van een Philadelphiahuis voor begeleid wonen, geeft aan dat mensen met een verstandelijke beperking trouwe kerkgangers zijn; dat er voor hen 2 keer per jaar een speciale dienst gehouden wordt. Mensen met een beperking dwingen je te zoeken naar diepere laag van het evangelie en ontmoeting met God. Ook is er geregeld een ontmoeting (Stuif-es-in) en aangepaste catechese voor hen. Zo wordt op 11 juni één gemeentelid gedoopt, nadat ze belijdenis heeft gedaan. (8PGB p 5;1-21)

2. Samenwerking en rolverdeling tussen geloofsgemeenschappen en geestelijke verzorging

Wat heeft de geloofsgemeenschap te bieden, wat heeft ze nodig en verwacht ze van de geestelijke verzorging?

Welke rolverdeling voor de geestelijke verzorging en geloofsgemeenschap en mensen met een verstandelijke beperking is er in de samenwerking?

Ook hier wordt een gevarieerd beeld zichtbaar.

¹¹ Siloah (2023) geraadpleegd op 5 september 2023 [Bodegraven - Siloah gehandicaptenzorg - Delen door liefde](#)

Een deelnemer meldt: De gemeente heeft contactpersonen voor Ipse de Bruggen en die zijn beschikbaar: zowel op afdelingen als in de zondagse viering. Daartoe is nodig dat de Geestelijke Verzorging open staat voor samenwerking. De rolverdeling is dan dat Geestelijke Verzorging voorgaat in viering, een creatieve plusdienst in de dorpskerk, zodat kerkleden zien wat daar (IDB-viering) gebeurt. De basis hiervoor is dat de Geestelijk Verzorger is uitgezonden vanuit deze gemeente, bevestigd in het ambt van predikant, waarbij er collegiaal contact is over de begeleiding van mensen met een verstandelijke beperking. (1PGZ)

Een tweede deelnemer, ook sprekend namens een PKN-gemeente, wil allereerst dat er realistische verwachtingen zijn rondom het aanbod van Philadelphiadiensten en de aantallen mensen met een verstandelijke beperking die daaraan deelnemen. Hij stelt dat er bij een concrete vraag (van de Geestelijke Verzorging) een concreet antwoord komt (uit de gemeente); dus niet pro-actief zelf iets gaan verzinnen. Uitgangspunt is dat Ipse de Bruggen een intramuraal voorziening is en dat de Geestelijke Verzorging zelf verantwoordelijk is voor haar cliënten, dat het initiatief ook bij haar licht en dat (de) geloofsgemeenschap(en) klaar staat (staan). Ook wil hij collegiale ondersteuning bieden, mits gevraagd. (4HVB)

Een derde deelnemer, die namens een PKN-gemeente spreekt, benoemt dat de geloofsgemeenschap en Ipse de Bruggen 2 aparte werelden zijn. Samenwerking zou beginnen bij een eerste contact. Ouders van mensen met een verstandelijke beperking zouden een verbindende schakel kunnen zijn. Er is een vorm van verlegenheid: 'Eigenlijk gek, dat we nooit met Elly, en ook nooit en met andere geestelijke verzorgers..., ik zou het ook niet weten, wie dat zijn.' (8PGB P12;35,36)

Deelnemer vier vindt het een lastige vraag, want bewoners van Ipse de Bruggen kent de gemeente niet; wel mensen met een licht verstandelijke beperking van de Parel¹². Zij geeft aan (daarom ook) onbekend te zijn met wat de gemeente nodig heeft en verwacht. De deur van de gemeente staat open, maar de behoefte van mensen met een verstandelijke beperking is leidend. Zij biedt haar deskundigheid aan als medewerker van Ipse de Bruggen en contactpersoon voor haar gemeente. (6PiB)

Een vijfde deelnemer laat weten dat gemeenteleden beschikbaar zijn als gastgezin, als vrijwilliger, maar constateert ook dat de gemeente in 20 jaar niets nodig heeft gehad en onbekend is met de Geestelijke Verzorging. Openheid voor overleg is er wel. (7GGB)

Een laatste deelnemer geeft aan dat de gemeente diensten aanbiedt voor mensen met een verstandelijke beperking, hun ouders en begeleiders. Ook dat nodig is een verbinding met mensen met een beperking die verblijven op Ipse de Bruggen. Samenwerking mag breder en beter. (3NGK)

3. Sociale inclusie door samenwerking

Welke vormen van samenwerking kunnen bijdragen aan sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking: ze 'horen erbij' en 'doen mee'?

Niet alle deelnemers hebben afzonderlijk antwoord gegeven op deze vraag. Er ontstond een groepsgesprek met interactie over de vraag wat sociale inclusie is, wat dit vraagt van mensen in een wijk of dorp en wat mensen met een verstandelijke beperking nodig hebben.

De praktijk is dat er hier (IDB) aparte diensten gehouden worden en daar ook (NGK)"; open staan voor contact, elkaar weten te vinden. Het is natuurlijk niet goed dat er aparte kerken zijn. Het zou niet nodig moeten zijn dat er hier een aparte dienst was. (3NGK)

'Inclusief is veel meer dan de kerkdienst. (...) Inclusie is alleen als we met elkaar samen leven op dezelfde plek. Ja, en dan deelt heel Nederland zich op in allerlei kleine clubjes. Waarom mogen deze

¹² Siloah (2023) geraadpleegd op 5 september 2023 [de Parel Bodegraven - Home](#)

mensen dat dan niet, want dat is dan precies zoals de maatschappij dat ook doet.' En: 'Inclusie past niet bij een eigen terrein buiten het dorp Zwammerdam'. Hij stelt: Instelling in de wijken biedt meeste kans op inclusie en betekent dat wijkbewoners moeten werken aan acceptatie in plaats van 'niet in mijn achtertuin'. (4HVB)

Een ander constateert uit ervaring: Wijkbewoners hebben angst voor mensen met een verstandelijke beperking, vanwege hun motoriek of taalgebruik of gedrag. En nota bene, 1 van de voorstellen was, van 1 van onze burens, laat ze maar op het industrieterrein gaan zitten. Dat noem ik 'inclusie'. (7GGB)

En daarom geldt ook: 'Ja, onze prikkelarme voorzieningen stonden ook ver buiten het dorp. Je ziet dat toch dan uiteindelijk een scheiding plaatsvindt. De meest lastige figuren die komen... Of die werden overgeplaatst naar Ipse de Bruggen in Zwammerdam. Dan komen ze op het terrein.'

Samengevat: Sociale inclusie vraagt meer dan samen een kerkdienst bezoeken; ontstaat pas als we met elkaar samen leven in dezelfde woonwijk. Er zijn ook grenzen. Enerzijds wijkbewoners die angst hebben voor mensen met een verstandelijke beperking, vanwege hun motoriek of taalgebruik. Anderzijds mensen met een verstandelijk beperking die een prikkelarme omgeving nodig hebben om zich veilig te voelen. De Hooge Burch is zo'n veilig terrein buiten het dorp Zwammerdam, maar dat is niet verenigbaar met sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking. Een passend antwoord op de vraag welke vormen van samenwerking kunnen bijdragen aan sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking hebben de deelnemers niet. Wel een oproep die aansloot bij het verlangen van de deelnemers.

4. Wat wil de geloofsgemeenschap nog melden voor dit onderzoek?

Er was sprake van een kennismaking tussen vertegenwoordigers van 6 van de 8 deelnemende geloofsgemeenschappen. Voor sommigen een eerste bezoek aan Ipse de Bruggen. Voor de meesten een eerste kennismaking met elkaar. Er ontstond discussie over sociale inclusie; de betekenis, de mogelijkheden en grenzen.

Aan het einde van het gesprek over sociale inclusie deed één van de deelnemers een oproep: 'Andersom zou wel mooi zijn. Want altijd als die kerken nou niet denken 'Laat ze eens wat vaker bij ons komen', maar als wij als kerken eens wat vaker hier zouden zijn.' (4HVB)

Andersom betekent hier dat kerken vaker present zijn op de Hooge Burch; dat zij zich uitstrekken naar mensen met een verstandelijke beperking en hen opzoeken in hun eigen veilige omgeving.

7. Wat is er aan de hand?

In dit hoofdstuk geef ik antwoord op de vraag 'wat is er aan de hand' op grond van de resultaten van mijn praktijkonderzoek. De deelvragen geven structuur aan dit hoofdstuk en tenslotte wordt de hoofdvraag beantwoord.

7.1 Samenwerkingsmogelijkheden

Welke samenwerkingsmogelijkheden zien de Geloofsgemeenschappen?

Samenwerking begint bij elkaar kennen. Ipse de Bruggen heeft naamsbekendheid bij alle respondenten, maar is 'op afstand' voor 4 van de 8 gemeenten (2RKB, 5PGE, 6PiB, 8PGB). Bij 3 van de 8 gemeenten is de Geestelijke Verzorging bekend (1PGZ, 3NGK, 4HVB); bij een 4^e gemeente zijn namen bekend, terwijl er geen contact is. (5PGE) Bij de overige vier is de Geestelijke Verzorging onbekend. (2RKB, 6PiB, 7GGB, 8PGB)

Geen van de geloofsgemeenschappen werkt op dit moment samen met de geestelijke verzorging. Twee respondenten geven aan dat zij de geestelijk verzorger kennen als collega en dat er sprake is van collegiaal overleg, maar noemen dit geen samenwerking. (1PGZ, 4HVB) Een derde geloofsgemeenschap zegt al 20 jaar samen te werken met woonbegeleiders van Ipse de Bruggen, maar zonder de geestelijke verzorging te kennen.

7 van de 8 respondenten willen nadenken over een basis of doel van samenwerking, maar die begint bij de aanwezigheid van mensen met een verstandelijke beperking afkomstig van de Hooge Burgh in de geloofsgemeenschap. Twee respondenten vinden dat het initiatief van de Geestelijke Verzorging moet komen. (1PGZ en 4 HVB) De respondent namens de gemeente uit Boskoop, noemt deze 'self-supporting', en geeft aan over 'deze vragen ook nog niet goed nagedacht' te hebben. (8PGB)

7.2 Rolverdeling

Welke rolverdeling is er voor de Geestelijke Verzorging en de Geloofsgemeenschappen en mensen met een verstandelijke beperking in de samenwerking?

Er is geen ervaring bij geloofsgemeenschappen in samenwerking de geestelijke verzorging en mensen met een verstandelijke beperking. Respondenten geven aan weinig ondersteuning nodig te hebben in de omgang met mensen met een verstandelijke beperking. In de gemeente hebben zij een rol in (speciale) vieringen, krijgen zij geloofsonderwijs (in clubverband), pastorale aandacht en doen ze mee als er activiteiten (wandelen, zwemmen) georganiseerd worden. Zij worden met zorg omringd.

Visievorming op de rolverdeling in de samenwerking tussen de geloofsgemeenschap, geestelijke verzorging en mensen met een verstandelijke beperking zou plaats kunnen vinden aan de hand van de praktijk van die samenwerking. Eén van de respondenten heeft een heldere visie op basis van zijn ervaring als Geestelijk Verzorger. De overige respondenten lijken open te staan voor visievorming, maar er is nu nog grote diversiteit. Sommigen zijn bescheiden, anderen denken heel praktisch, concreet en voorwaardelijk, terwijl weer anderen meer nadruk leggen op houdingsaspecten.

7.3 Sociale inclusie

Welke nieuwe vormen van de samenwerking kunnen bijdragen aan de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking?

Bij alle respondenten zie ik een verlangen naar sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking. Zij worden gezien als ‘zwakken in de samenleving’ die je moet betrekken bij het gemeentelven en onze samenleving, die een plekje verdienen en kunnen participeren, die een bron zijn van geloofskracht, vertrouwen en bemoediging. De geloofsgemeenschap wordt ook gezien als een oefenplaats: elkaar ontmoeten in de gemeente, leren van elkaar, oog hebben voor elkaar, sterken en zwakken. Je wil dat alle mensen zich thuis voelen. Dat ze ruimte krijgen om zichzelf te zijn: dansen, muziek, kinderwerk, etc. Ze zijn net zo belangrijk als iedereen, maar hebben dubbele zorg nodig. Zij geven gemeenteleden toegang tot het evangelie, ze horen erbij en doen mee en zijn onmisbaar. Het feit dat zij de orde in de eredienst wel eens verstoren, vraagt van de gemeente bezinning en gesprek.

Sociale inclusie vraagt meer dan samen een kerkdienst bezoeken; ontstaat pas als we met elkaar samen leven in dezelfde woonwijk. Er zijn ook grenzen. Enerzijds wijkbewoners die angst hebben voor mensen met een verstandelijke beperking, vanwege hun motoriek of taalgebruik. Anderzijds mensen met een verstandelijk beperking die een prikkelarme omgeving nodig hebben om zich veilig te voelen. De Hooge Burch is zo’n veilig terrein buiten het dorp Zwammerdam, maar dat is niet verenigbaar met sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking. Een passend antwoord op de vraag welke vormen van samenwerking kunnen bijdragen aan sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking hebben de deelnemers niet. Wel een oproep die aansluit bij het verlangen van de deelnemers.

‘Andersom zou wel mooi zijn. Want altijd als die kerken nou niet denken ‘Laat ze eens wat vaker bij ons komen’, maar als wij als kerken eens wat vaker hier zouden zijn.’ (4HVB)

Andersom betekent hier dat kerken vaker present zijn op de Hooge Burch; dat zij zich uitstrekken naar mensen met een verstandelijke beperking en hen opzoeken in hun eigen veilige omgeving.

7.4 Samenwerking voor sociale inclusie

Welke samenwerkingsmogelijkheden zien de Geestelijke Verzorging (GV) van Ipse de Bruggen te Zwammerdam en christelijke geloofsgemeenschappen (GG) in de directe omgeving met het oog op de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking (MVB) in de GG.

Samenwerking begint bij elkaar leren kennen. De Geestelijke Verzorging zou daartoe het initiatief moeten nemen, daarover zijn partijen het eens. Het gedeelde verlangen naar sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking is de basis. Een gedeelde visie op samenwerking en rolverdeling tussen Geestelijke Verzorging, Geloofsgemeenschappen en mensen met een verstandelijke beperking is er nog niet; die kan gevormd worden op basis van de praktijk van die samenwerking.

De volgende samenwerkingsmogelijkheden worden genoemd, waarbij de Geestelijke Verzorging altijd partij is:

- Overleg met alle geloofsgemeenschappen: één of twee maal per jaar
- Bilateraal overleg met geloofsgemeenschappen
- Voorgaan van gemeentepredikanten op Hooge Burch, geestelijk verzorgers in kerkdiensten
- Uitwisseling over de vragen van mensen met een verstandelijke beperking (in het kader van het pastoraat of diaconaat)
- Onderzoeken wat mensen met een verstandelijke beperking nodig hebben voor sociale inclusie en wat de mogelijkheden en grenzen zijn van Geloofsgemeenschappen.

8. Waarom is dit aan de hand?

Waarom is er geen samenwerking, nog geen visie op een mogelijke rolverdeling in de samenwerking en is het onbekend welke vormen van samenwerking kunnen bijdragen aan sociale inclusie van met een verstandelijke beperking. Literatuuronderzoek helpt mij bij het vinden van antwoorden.

Iipse de Bruggen is een organisatie die al meer dan 100 jaar ervaring heeft in de zorg voor kinderen, jongeren en volwassenen met een verstandelijke beperking¹³. Dat verklaart de naamsbekendheid bij de respondenten, die ik soms deelnemers zal noemen: zij namen deel aan het focusgesprek

De Geestelijke Verzorging is bij 3 van de 8 gemeenten bekend; voor 2 respondenten is zij een collega en voor 1 geldt dat hij aangeeft al 40 jaar betrokken te zijn bij Iipse de Bruggen en meerdere uitvaarten van bewoners heeft meegemaakt.

Geen van de geloofsgemeenschappen zegt dat er sprake is van samenwerking met de geestelijke verzorging van de Hooge Burch. Bij een aantal is de geestelijke verzorging bekend, haar naam wordt genoemd, er is soms collegiaal contact, maar voor samenwerking is meer nodig. En dat meer is er nog niet. Waarom niet?

Uit mijn onderzoek blijkt dat er verschillende oorzaken aan ten grondslag liggen.

8.1 Een blinde vlek en geen noodzaak tot samenwerking bij geloofsgemeenschappen

Er zijn geloofsgemeenschappen die al 20 jaar contact hebben met bewoners en begeleiders van Iipse de Bruggen, maar geen contact met de Geestelijke Verzorging: “Nee, wij kennen geen geestelijke verzorgers, alleen de begeleiders van de groep.” (7GGB) Een voorganger van een andere gemeente zegt helemaal geen contact te hebben: “Niet dat ik weet. Nee, niet dat ik weet. En met Elly Snaterse hebben we eigenlijk ook nooit contact.” (8PGB)

Dit hangt wellicht ook samen met de volgende oorzaak: er is geen noodzaak tot samenwerking. Geloofsgemeenschappen zeggen geen ondersteuningsbehoefte te hebben in de omgang met mensen met een verstandelijke beperking. En als die behoefte er wel is, dan noemen zij een belangen¹⁴- of oudervereniging¹⁵, die daarin kan voorzien. (3NGK en 4HVB)

Hierin klinkt nog iets door van de verzuiling¹⁶: “De samenleving was opgedeeld in gescheiden sferen op grond van levensbeschouwing. (..) Elke levensbeschouwing had zijn eigen scholen, (..). Weliswaar geldt ook “De zuilen zijn (sinds de jaren 70 van de vorige eeuw, hvdk) door de individualisering minder belangrijk geworden. (..) De kinderen gaan niet meer allen naar den christelijke school omdat de ouders christenen zijn, maar ook omdat het dichtbij is of omdat het een goede school is.” Maar ten aanzien van kinderen met een verstandelijke beperking, is het niet ondenkbaar, dat de ouders gaan voor veiligheid. Voor zichzelf, maar ook voor hun kinderen.

In het verlengde hiervan ligt: ‘Misschien zijn we als Boskoop ook wel een beetje self-supporting. Dat we er ook wel uitkomen. Dat zit er wel heel sterk in. Want ik heb over deze vragen eigenlijk ook nog niet goed nagedacht.’ (8PGB)

¹³ Iipse de Bruggen (2023) geraadpleegd op 25 oktober 2023 [Gehandicaptenzorg | Zuid-Holland | Iipse de Bruggen](#)

¹⁴ Op weg met de ander (2023) geraadpleegd op 25 oktober 2023 [Homepage - Vereniging Op weg met de ander](#)

¹⁵ Dit Koningskind (2023) geraadpleegd op 25 oktober 2023 [Home - Dit Koningskind](#)

¹⁶ Hoeksema, K.J. & Werf, van der S.(2016, 136) *Sociologie voor de praktijk*. Bussum: Coutinho

Hier speelt afstand een rol. In Boskoop zijn voorzieningen voor mensen met een (licht) verstandelijke beperking¹⁷ die deelnemen aan het gemeentelieven van de Protestantse Gemeente en waarmee wel contact is.

8.2 Een eenzijdige kijk op samenwerking

Soms is er een eenzijdige kijk op samenwerking: ‘Belangrijk punt in het geheel vind ik wat de Bruggen voor ons zou kunnen betekenen in de Philadelphiadiensten. Niet zozeer in de voorbereiding van deze diensten, maar meer om van ons de praktische info te ontvangen en daarmee de bewoners van Ipse te stimuleren naar deze diensten te gaan.’ (5PGE) Deze eenzijdige kijk op samenwerking vindt zijn oorsprong in een eenzijdige kijk op mensen met een verstandelijke beperking: “Onze houding tegenover kleine kinderen, terminaal zieken en mentaal gehandicapten is er primair een van zorg.”¹⁸ Willem Cranen noemt dit als een van de blokkades voor het vormen van een integrale kerkelijke gemeenschap.¹⁹

8.3 Teleurstelling over de samenwerking

Ook is er teleurstelling over de samenwerking: ‘Als jullie nou eens zo’n dienst doen, jullie doen iedere zondag op Ipse zo’n ‘belevingsdienst’ noem ik het maar even. Dat zou je ook tijdens zo’n plus-dienst kunnen doen, dat mensen een beetje een beeld krijgen van... Misschien heb ik dat nog niet voldoende voor het voetlicht gebracht, maar dan komt hier dus als gastpreekbeurt één van de geestelijke verzorgers en die doet dan gewoon een traditionele dienst ... héél traditioneel.’ (1PGZ)

Hier gaat iets mis in de communicatie. Ik zou deze respondent op basis van het interview en zijn deelname aan het focusgesprek willen typeren als “Het ideeëngerichte type: creatief, vol ideeën, enthousiast (..), maar soms ook eigenzinnig, moeilijk te volgen en onrealistisch.”²⁰

8.4 Geen ervaring met samenwerking in de praktijk

Er is geen (ervaring met) samenwerking (en de dynamiek die dat met zich meebrengt). Het focusgesprek dat plaatsvond op 26 mei 2023 was voor de meeste deelnemers hun eerste ontmoeting met elkaar. Bovenstaande typering van de deelnemers is dan ook op basis van dit gesprek, waarin werd nagedacht over samenwerking, rolverdeling met het oog op sociale inclusie. Dan zie ik ter plekke dat deelnemers hun voorkeurs (team)rol innemen, zoals we die terugvinden bij Belbin.²¹ Mocht het komen tot samenwerking, dan kunnen zijn inzichten als organisatiedeskundige nog nuttig zijn om de samenwerking te evalueren, want er is een grote diversiteit aan ervaringen en competenties bij deelnemers. De deelnemers vertegenwoordigen niet alleen een diversiteit aan geloofsgemeenschappen, zij zijn zelf ook verschillend als het gaat om hun ervaring en competenties. 3 van de 8 deelnemers zijn predikant en daarmee professioneel betrokken in vieren, dienen, delen en leren. 1 van hen was geestelijk verzorger en heeft daarmee extra competenties in de omgang met mensen met een verstandelijke beperking. 1 van de deelnemers is professioneel werkzaam bij Ipse de Bruggen. 1 werkt als professional in het hoger onderwijs, een ander in het speciaal onderwijs en de overigen hebben (veel) ervaring als vrijwilliger in de omgang met mensen met een verstandelijke beperking.

¹⁷ Piladelphia (2023) geraadpleegd op 17 november 2023 [De Zijstek - Philadelphia](#)

¹⁸ Dijn, H. de (1999). *De herontdekking van de ziel. Voor een volwaardige kwaliteitszorg*. Nijmegen: Valkhof Pers.

¹⁹ Cranen, W. (2004) Struikelblokken in het bestaan van mensen met een verstandelijke beperking. In H. Meiningen (red), *Van En Voor Allen. Wegwijzers naar een inclusieve geloofsgemeenschap met mensen die een verstandelijke handicap hebben*. Zoetermeer: Meinema.

²⁰ Grit, R., Guit, R. & Sijde, van der N. (2012, 98) *Competentiemanagement*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.

²¹ Ibid, (2012, 91)

8.5 Wel een verlangen, maar geen gezamenlijk doel: sociale inclusie

Als er geen samenwerking is, geen visie op een mogelijke rolverdeling en op de samenwerking zelf, dan kun je niet verwachten dat bekend is welke vormen van samenwerking kunnen bijdragen aan sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking. Er bestaan ook geen simpele oplossingen: De Hooge Burch is een veilig terrein voor mensen met een verstandelijke beperking buiten het dorp Zwammerdam, maar dat is niet verenigbaar met hun sociale inclusie in de geloofsgemeenschap of samenleving. Daarom klinkt ook de oproep dat gemeenteleden mensen met een verstandelijke beperking vaker moeten opzoeken in hun eigen veilige omgeving.

8.6 Een gedeelde visie op samenwerking en rolverdeling ontbreekt

Het ontbreekt aan een gedeelde visie. Omdat er bij alle geloofsgemeenschappen een verlangen is naar sociale inclusie van mensen met een beperking, is er wel bereidheid om na te denken over samenwerking, maar erg concreet is dat nog niet geworden. Ook over de rolverdeling tussen geloofsgemeenschappen en geestelijke verzorging en mensen met een verstandelijke beperking bestaat geen duidelijk beeld. Eén van de deelnemers (aan het focusgesprek) heeft een heldere visie op basis van zijn ervaring als geestelijk verzorger. De overige deelnemers lijken open te staan voor visievorming, maar er is nu nog grote diversiteit. Sommigen zijn bescheiden, anderen denken heel praktisch, concreet en voorwaardelijk, terwijl weer anderen meer nadruk leggen op houdingsaspecten.

9. Wat zou er aan de hand moeten zijn?

Theologische reflectie

Vanuit theologisch perspectief kom ik tot een beantwoording van de vraag ‘wat zou er aan de hand moeten zijn?’ De interpretatie vanuit literatuur en context gaf de richting aan van de reflectie.

Eerst iets over die context. Ik doe mijn onderzoek vanuit de onderzoeksplaats van de Protestants Theologische Universiteit. Die stelt als hoofdvraag: hoe kunnen geloofsgemeenschappen in Nederland samen met mensen met een verstandelijke beperking een bijdrage leveren aan inclusie in kerk en samenleving.

Voor een theologische reflectie kies ik 2 perspectieven die in eerder onderzoek²² genoemd worden en die ook in mijn onderzoek relevant zijn gebleken, waarbij ik gebruik maak van aansprekende voorbeelden en wat respondenten daar zelf letterlijk over zeggen.

- Wat betekent het perspectief van mensen met een beperking voor het bijbelse spreken over mensen met handicaps? (hermeneutiek)
- Wat is de identiteit van de kerk als deze gedefinieerd wordt door inclusieve ontmoetingen? (ecclesiologie)

Dit laatste perspectief werk ik nader uit als brug naar vernieuwd handelen en de aanbevelingen die ik doe on het volgend hoofdstuk.

- Hoe zijn in de kerk de relaties tussen sterken en zwakken en hoe zouden die moeten zijn? (ecclesiologie en gemeenteopbouw)

9.1 Hermeneutiek

Hermeneutiek is een oud begrip en heeft oorspronkelijk betrekking op de praktijk van het vertalen of vertolken van berichten. Het stamt uit de Griekse literatuur: de god Hermes had de taak om boodschappen van de goden over te brengen naar de wereld van de mensen, waarbij een vertaler nodig was. In de nieuwe hermeneutiek wordt wel gesproken van de hermeneutische cirkel met meerdere varianten. Eén wil ik hier noemen: De manier waar op je de bijbel leest en interpreteert, ligt ingebed in het geleefde leven met zijn concrete praktijken. Maar ook: het geleefde leven en het praktisch handelen van mensen wordt ook weer door het verstaan (van de bijbel) veranderd.²³ Zo komt Nancy Eiesland²⁴, een theoloog die schrijft vanuit haar ervaring met een levenslange handicap, tot een heel eigen perspectief op Jezus Christus, die gekruisigd is, gehandicapt en vervolgens tot een bevrijdende theologie voor allen die leven met een handicap.

Wat betekent het perspectief van mensen met een beperking voor het bijbelse spreken over mensen met handicaps? Dit kwam aan de orde toen ik de vraag stelde: Welke vormen van samenwerking zouden kunnen bijdragen aan deelname van mensen met een beperking in de geloofsgemeenschap?

“Met Ipse de Bruggen bijvoorbeeld? Ja, je zou eens na kunnen denken over thema’s in de gemeente die je bespreekbaar zou kunnen maken. Dat een Geestelijk Verzorger eens alle gemeentes langs gaat om gemeentes daaraan te herinneren. Van ‘hoe gaat dat bij jullie?’ Dus herinneren aan de plek waarin Christus zich meldt en zo kijkt naar het reilen en zeilen van de gemeente vanuit juist deze

²² Mulder, A. & Tromp, T. (2020) *De bijdrage van geloofsgemeenschappen aan sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking* geraadpleegd op 7 oktober 2023 op <https://www.theologie.nl/geloofsgemeenschappen-en-sociale-inclusie-van-mensen-met-een-verstandelijke-beperking/>

²³ De Bruijne, A. De kunst van het verstaan. Hermeneutiek in Kampen. In De Bruijne, A. en Burger H. (2017 p.21) *Gereformeerde hermeneutiek vandaag*. Barneveld: De Vuurbaak

²⁴ Eiesland, N. (1994) *The disabled God Toward a libartarory theology of disability*. Nashville: Abingdon Press

mensen. Welke plek geef je hen daarin en in principe ook Mij en het evangelie daarin? Ja, het lijkt me ook leuk om eens aan thema's te werken die je dan aan kunt snijden *met* mensen met een verstandelijke beperking. Welke thema's zou je aan kunnen snijden, waarin kun je samen optrekken? Dat zou wel mooi zijn."

"Daar is theologisch ook veel te leren, dat is met Elly misschien ook wel eens leuk. Maar dat komt ook wel, omdat in diensten *met* mensen met een verstandelijke beperking gaan we dan iets uitbeelden, iets raken, iets voelen, iets beleven, iets ... Je moet niet blijven praten, want anders wordt het vervelend. Er moet iets te zien zijn. Er moet iets te ervaren zijn". (8PGB p.7;31-37; p8; 15-19)

Hoe spreken wij bijbels over mensen met handicaps? Ook hier zoek ik naar sprekende voorbeelden.

God zelf is onzichtbaar, maar heeft mensen geschapen naar zijn beeld en gelijkenis. Man en vrouw. (Gen. 1:27) Hieraan ontleend de mens zijn waardigheid, ongeacht zijn mogelijkheden of beperkingen. Gods liefde is onvoorwaardelijk en inclusief. De zondeval brengt daarin geen verandering. Die betekent weliswaar een breuk in de relatie tussen God en mens, maar de mens blijft beelddrager en dat geldt zeker voor de mens met een beperking. Zo lezen we Leviticus 19:14 Gods concrete gebod: "Spreek geen vloek uit over een dove en plaats geen obstakel voor de voeten van een blinde. Toon ontzag voor je God. Ik ben de HEER."

Zij hebben juist een bijzondere plaats in Gods wereld. Dat blijkt uit het verhaal van de blindgeborene in Johannes 9. De leerlingen stellen de vraag: 'Hoe komt het dat hij blindgeboren werd? Heeft hij zelf gezondigd of zijn ouders? Hij niet en zijn ouders ook niet', was het antwoord van Jezus, 'maar Gods werk moet door hem zichtbaar worden'. (Joh.9:2-4) Wat dit inhoudt wordt duidelijk uit de reactie van de burenen en de farizeeën op de genezing van de blindgeborene. Er sprake van ongeloof (is dit wel de man die blindgeboren is?) en er wordt navraag gedaan bij zijn ouders (want zij zien hem niet voor vol aan) bij hemzelf (nadat de ouders uit angst voor de farizeeën zeggen dat hij oud genoeg is om voor zichzelf te spreken). Dan wordt gevraagd naar de identiteit van de genezer. Een profeet? Ongeloof slaat om in woede bij de farizeeën, want de genezing heeft op sabbath plaatsgevonden en God zou nooit luisteren naar een wetsovertreder. En de blindgeborene voegen ze toe: 'Jij, sinds je geboorte een en al zonde, wil jij ons de les lezen?' En ze joegen hem weg. Jezus zoekt hem daarop opnieuw op en vraagt hem of hij gelooft in de Messias. Hij besluit: 'Ik ben in de wereld gekomen om het oordeel te vellen. Dan zullen zij die niet zien, zien en zij die zien, zullen blind worden.' (Joh.9:39)

Licht en donker hebben in Johannes' evangelie een diepere betekenis: In het Woord was leven en het leven was het licht voor de mensen. Het licht schijnt in de duisternis en de duisternis heeft het niet in haar macht gekregen. (Joh.1:4,5) Lezers van het evangelie zijn gewaarschuwd en staan voor de keuze: zien of niet zien, Jezus aannemen of niet aannemen als Messias, Gods Zoon, die getuigt van het komende koninkrijk.

De genezing van de blindgeborene is niet een geïsoleerd verhaal. Jezus geeft onderwijs in de bergrede: 'Gelukkig wie nederig van hart zijn, want voor hen is het koninkrijk van de hemel. Gelukkig de treurende, want zij zullen getroost worden. Gelukkig de zachtmoedigen, want zij zullen de aarde bezitten.' (Mat. 5; 3-5)

In Gods komende Koninkrijk is alles anders: in zwakheid wordt zijn kracht zichtbaar. Jezus laat in zijn leven, lijden, sterven en opstanding zien dat er een diepere betekenis is. Hij verlost ons van de (gevolgen van de) zonde en overwint de dood.

Paulus schrijft dat God het zwakke uitverkoren heeft: "Denk eens aan het moment van uw roeping, broeders en zusters. Onder u waren er niet veel die naar menselijke maatstaven wijs waren, niet veel die machtig waren, niet veel die van voorname afkomst waren. Maar wat in de ogen van de wereld dwaas is, heeft God uitgekozen om de wijzen te beschamen; wat in de ogen van de wereld zwak is,

heeft God uitgekozen om de sterken te beschamen; wat in de ogen van de wereld onbeduidend is en wordt veracht, wat niets is, heeft God uitgekozen om wat wél iets is teniet te doen.” (1 Kor.1; 26-28) Waarom kiest God voor de zwakken? Zij verlangen naar werkelijke en liefhebbende relaties en niet naar status of macht. Zo zijn zij ons tot voorbeeld²⁵.

Henri Nouwen verliet Harvard Universiteit om te zorgen voor Adam in de Ark gemeenschap voor mensen met een handicap. Misschien heeft Adam wel voor Henri gezorgd want hij schreef: “De dood van Adam raakte me diep, want hij was degene die me, meer dan welk boek of welke professor ook, in contact bracht met de persoon Jezus. Jezus roept ons op kwetsbaar en onderling afhankelijk te worden. Om gehoorzaam te worden aan de stem van onvoorwaardelijke liefde.”²⁶

Dit is een bijbelse spiritualiteit die ons niet leidt naar hogere sferen, maar ons leidt naar de concrete werkelijkheid zoals we die juist ervaren in de ontmoeting met mensen met een (verstandelijke) beperking. Zij helpen ons in concreet taalgebruik, in eerlijkheid en openheid. Ontmoeten is meer dan zorgen voor; het is leven in liefde en geloof, zoals in de Ark gemeenschappen. Gelijkwaardigheid en respect, worsteling en perspectief, eigenwaarde en gemeenschapszin gaan hand in hand.

De Heer zelf geeft ons het voorbeeld: ⁷Dit zegt de HEER: Juich van vreugde over Jakob, jubel aan het hoofd van alle volken, roep het uit, zing een lofzang: “De HEER heeft zijn volk gered, en wat er van Israël nog overbleef bevrijd.” ⁸Ik laat hen uit het noorden terugkeren en breng hen samen van de einden der aarde. Ook blinden en lammen komen mee, ook zwangere vrouwen, en vrouwen in barensood. In dichte drommen keren ze terug. ⁹Zij komen terug in tranen, ze heffen smeekbeden aan, en Ik zal hen leiden. Ik breng hen naar stromende beken en voer hen over geëffende wegen; daar kunnen zij niet struikelen. Want Ik ben voor Israël een vader, en Efraïm is mijn eerstgeboren zoon. (Jer.31:7-9) God zelf zal de weg effenen, de omstandigheden zo veranderen dat iedereen gered wordt.

God maakt alle dingen nieuw: ³De vreemdeling die zich met de HEER heeft verbonden, laat hij niet zeggen: ‘De HEER zondert mij zeker af van zijn volk.’ En laat de eunuch niet zeggen: ‘Ik ben maar een dorre boom.’ ⁴Want dit zegt de HEER: De eunuch die mijn sabbat in acht neemt, die keuzes maakt naar mijn wil, die vasthoudt aan mijn verbond, ⁵hem geef Ik iets beters dan zonen en dochters: een gedenkteken en een naam in mijn tempel en binnen de muren van mijn stad. Ik geef hem een eeuwige naam, een naam die onvergankelijk is. (Jes.56:3-5) Vreemdelingen noch ontmanden, nee niemand wordt buitengesloten of gedoemd een naamloos, zinloos leven te leiden.

Jezus genezing van de blindgeborene is overigens nog maar een voorproefje van wat komen gaat. Wij kunnen allemaal troost putten uit Gods belofte die doorklinken in profetieën uit het oude en nieuwe testament. Jesaja 35:5, 6a zegt: ‘Dan worden blinden de ogen geopend, de oren van doven worden ontsloten. Verlamden zullen springen als herten, de mond van stommen zal jubelen (..)’. En Johannes schrijft: “Ik hoorde een luide stem vanaf de troon, die uitriep: ‘Gods woonplaats is onder de mensen, Hij zal bij hen wonen. Zij zullen zijn volken zijn en God zelf zal als hun God bij hen zijn. Hij zal alle tranen uit hun ogen wissen. Er zal geen dood meer zijn, geen rouw, geen jammerklacht, geen pijn, want wat er eerst was is voorbij.’” (Openbaringen 21:3,4)

Wat betekent dit niet? Ik wil hiermee niet zeggen dat blinden, doven en mensen met een verstandelijke beperking pas volwaardig mens zijn als deze beperking is weggenomen. Als ik het perspectief van mensen met een beperking meeneem kan ik niet anders dan tot die conclusie komen. Obstakels voor volwaardig mens-zijn – spiritualiteit en sociale inclusie – zijn, zo heeft Swinton onderzocht, niet gelegen in mentale of fysieke beperkingen, maar in onvermogen tot communicatie, de aanname dat ontmoeting met God een bepaald (hoog) abstractieniveau van denken vraagt,

²⁵ Hauerwas, S. & Vanier, H. (2016, p.35) *Zalig de zachtmoedigen. Het profetisch getuigenis van zwakheid*. Zoetermeer: Boekencentrum.

²⁶ Nouwen, H. (1996) *Adam, een vriendschap*. Tiel: Lannoo.

geloofswaarden die dwingend worden opgelegd aan mensen (met een beperking) en onvermogen om emotionele behoeften bij mensen met een beperking te onderkennen.²⁷

Dit raakt niet alleen aan ons mensbeeld, maar ook aan ons Godsbeeld, laat de bijbel hier zelf spreken met Jesaja 53, 1-5:

Aan wie is de macht van de HEER geopenbaard?	een man die zijn gelaat voor ons verborg en door ons werd verguisd en geminacht.
² Als een loot schoot hij op onder Gods ogen, als een scheut uit dorre grond. Onopvallend was zijn uiterlijk, hij miste iedere schoonheid, zijn aanblik kon ons niet bekoren.	⁴ Maar hij was het die onze ziekten droeg, die ons lijdten op zich nam. Wij echter zagen hem als een verstoteling, door God geslagen en vernederd.
³ Hij werd veracht, door mensen gemeden, hij was een man die het lijdten kende en met ziekte vertrouwd was,	⁵ Om onze zonden werd hij doorboord, om onze wandaden gebroken. De straf die hij onderging bracht ons vrede, zijn striemen gaven ons genezing.

Wat is hierin het perspectief van mensen met een beperking? Nancy Eiesland kan ons verder helpen. Zij verwerpt het idee dat handicap een gevolg is van individuele zonde. In de littekens van Jezus (zichtbaar in zijn opstandingslichaam) vindt zij een bevestiging: Jezus zondigde niet, maar werd toch gehandicapt. Taboes op de handicap moeten verworpen worden: Jezus nodigt Thomas uit: 'Leg je vingers hier en kijk naar mijn handen, en leg je hand in mijn zij, wees niet langer ongelovig, maar geloof'. (Joh.20:27) Oppervlakkige uitingen van medeleven en medelijden zijn ongepast. De gehandicapte God transformeert en bevrijdt mensen met een handicap, zoals de opstanding van Jezus de wereld transformeert en bevrijdt. Eiesland verwerpt het idee van Gods absolute macht en kiest voor Gods solidariteit met mensen met een handicap (en anderen die onderdrukt worden). God begrijpt de pijn en de afwijzing, want Hij ervaart die in Jezus. De God met een handicap legt de nadruk op relaties, diversiteit en daarmee van inclusie, liefde en acceptatie.

Zoals Eiesland²⁸ schrijft: 'Een bevrijdende theologie ondersteunt onze moeilijke maar gewone levens, versterkt en werkt samen met individuen en groepen mensen met een handicap die strijden voor gerechtigheid in concrete situaties, creëert nieuwe manieren om zich te verzetten tegen de theologische symbolen die ons uitsluiten en devalueren, en eist onze verborgen geschiedenis in de aanwezigheid van God op aarde.'

Mensen met een beperking zijn intrinsiek van waarde, want geschapen naar Gods beeld, in hen wordt zijn Koninkrijk zichtbaar, zij verlangen naar werkelijke en liefhebbende relaties, brengen ons in contact met Jezus als de Messias, helpen ons om concreet, eerlijk en open te zijn en zijn dus veel meer dan zielig en hulpbehoevend. Zij roepen in ons het verlangen wakker naar een nieuwe hemel en aarde, waarop God alles zal zijn in allen. Over inclusie gesproken.

9.2 Ecclesiologie

De identiteit van de kerk start bij onze identiteit als mens. Hoe kijkt de gemiddelde kerkganger tegen zichzelf en anderen aan en wat kunnen we daar theologisch over zeggen? Die vraag stelt De Goede en hij noemt als eerste het gebod van de naastenliefde (Matt.22:37-40) waar Augustinus ons op wees: 'Heb uw naaste lief als uzelf', vervolgens de vertaling van Buber en Rosenzweig: 'Heb je naaste lief, jou gelijk' om nog een stapje verder te gaan met de woorden van Levinas: 'Heb je naaste lief, die liefde ben jezelf' met als uitleg: 'Ik kom alleen maar tot mijn recht in de liefde van de naaste'. Bijbels gezien wordt een mens pas mens in relatie tot de ander. Juist de gemeente behoort een plek te zijn

²⁷ Swinton, J. (2001, p.9) *A space to listen. Meeting the spiritual needs of people with learning disabilities*. London: The Mental Health Foundation.

²⁸ Eiesland, N. (1994, p86) *The disabled God Toward a libartarory theology of disability*. Nashville: Abingdon Press

(..) “waar mensen, doordat zij elkaar ontmoeten op basis van wederkerigheid, als vanzelf geconfronteerd met de vraag wie ze zijn, wat hun geloof en wat hun hoop is.”²⁹

Zo kom ik op de vraag: Wat is de identiteit van de kerk als deze gedefinieerd wordt door inclusieve ontmoetingen? Dit perspectief kwam in het onderzoek aan de orde toen ik vroeg naar een beschrijving van de gemeente.

“Onze gemeente is een gemeente die bestaat uit ongeveer 1000 leden, heel veel jonge leden, veel kinderen, en het bijzondere eraan is ook wel dat er elke zondag 20, 30 verstandelijk gehandicapte gasten, ja het zijn geen gasten, leden, ze horen er helemaal bij en ze wonen in de Akker en de Dorsvloer³⁰. De Dorsvloer is het dagbestedingsgebeuren. En daar zijn we al jaren aan gewend. Ik denk al tussen de 25 en de 30 jaar. Dus onze gemeente is helemaal gewend om met deze mensen ook samen kerk te houden, maar ook andere activiteiten, een gemeentedag of als er daar een dag is, dan zijn er veel gemeenteleden vrijwilliger.” (7GGB p.1;1-12)

De vertegenwoordiger van deze gemeente laat zien dat het gemeentelven betekenis krijgt in ontmoetingen in de eredienst, maar ook op andere momenten van het gemeentelven.

Hij vervolgt: “Onze visie is wel dat ze voluit meetellen en dat we er ook niet tegenaan kijken van ze verstoren de dienst wel eens. Zo zien wij dat niet. Wij zien: dit zijn de zwaksten van de samenleving en de Here Jezus zegt ‘Zoveel gij dat de minsten gedaan hebt, zo hebt gij dat mij gedaan.’ Ze gaan bij ons aan het avondmaal, sommigen. Of gereden in de rolstoel. Soms kunnen ze niet zelf het brood naar hun mond brengen, maar dan hebben ze een vaste begeleider die dat doet. Dat zijn gewoon hele mooie dingen. Er is er één die altijd feilloos weet wanneer de preek klaar is en die zegt dan ‘Amen’ en soms zegt de dominee: ‘Je hebt gelijk, Amen.’ Ja, weet je, het gaat in een heel ontspannen sfeer. Het is niet een soort ‘hè, hè, moet dat nou?’ Nee, heerlijk! Dus wat is onze visie: Ze tellen volledig mee als volwaardige leden van het lichaam van Christus. We hebben er ook respect voor, voor de mensen, we kijken er niet op neer.” (7GGB p.1;21-30)

Hierin klinkt door wat Paulus schrijft in zijn eerste brief aan de Korinthiërs in hoofdstuk 12. De gemeente wordt hier voorgesteld als het lichaam van Christus, waarin de gaven van de Geest alle leden van het lichaam ten goede komen. Alle leden hebben hun specifieke plaats en alleen door deze plaats in te nemen, vormen zij een lichaam:

“Het is juist zo dat er een groot aantal delen is en dat die met elkaar één lichaam vormen. Het oog kan niet tegen de hand zeggen: ‘Ik heb je niet nodig,’ en evenmin kan het hoofd tegen de voeten zeggen: ‘Ik heb jullie niet nodig.’ Integendeel, juist die delen van het lichaam die het zwakst lijken zijn het meest noodzakelijk.” (1 Kor.12:20,21)

Gods Geest geeft alle leden een gave om zo een functie te vervullen binnen de gemeente. Die gave komt pas aan het licht op het moment dat deze zich openbaart³¹. Zo kan een verlegen tienermeisje aangemoedigd worden om te zingen in het koor om zo te ontdekken dat ze een mooie stem heeft, die een lied ten gehore brengt tot eer van God. Het gaat hierbij niet om haar individuele stem, maar om de samenzang van de gehele gemeente.

Mensen met een verstandelijke beperking brengen door hun aanwezigheid de gemeente op het niveau van ‘zijn’. Vrij naar Henri Nouwen: Je identiteit wordt niet bepaald door wat je hebt, wat je

²⁹ Goede, B. de ‘...die liefde ben jezelf’ Mensen met een verstandelijke handicap en gemeente zijn. In Meininger, H. (2004. P206). *Van En Voor Allen. Wegwijzers naar een inclusieve geloofsgemeenschap met mensen die een verstandelijke handicap hebben*. Zoetermeer: Meinema.

³⁰Siloah (2023) geraadpleegd op 5 september 2023 [Bodegraven - Siloah gehandicaptenzorg - Delen door liefde](#)

³¹ Brock, B. (2011) *Theologizing Inclusion: 1 Corinthians 12 and the Politics of de Body of Christ* verschenen in *Journal of Religion, Disability & Health*, (2011) 15:351-376

doet of wat anderen over je zeggen, maar door wie je bent: Een onvoorwaardelijk geliefd kind van God.

Hoe gaat Jezus om met mensen met een handicap? Enkele voorbeelden. Jezus geneest de blinde Bartimeus zodat niet alleen hij kan zien, maar alle mensen die aanwezig zijn, zien dat God zichzelf geopenbaard heeft in Jezus: In hem wordt God zelf zichtbaar.

Bartimeus krijgt een naam en was een voorbeeld van geloof en doorziet wie Jezus was: 'Zoon van David, Jezus, heb medelijden met mij!' ⁵¹ Jezus vroeg hem: 'Wat wilt u dat Ik voor u doe?' De blinde antwoordde: '*Rabboeni*, zorg dat ik kan zien.' ⁵² Jezus zei tegen hem: 'Ga heen, uw geloof heeft u gered.' (Marc. 10 : 46-52)

Een tweede voorbeeld. De vrienden van de verlamde man hadden hem nodig om dicht bij Jezus te komen, opdat hij hem zou genezen en vergeving schenken, zo blijkt uit verslag van Lucas (5;18-20). "Er kwamen een paar mannen met een verlamde op een draagbed, die ze naar binnen wilden brengen om hem voor Jezus neer te leggen. Maar ze zagen geen kans om door de mensenmassa heen te komen, en dus gingen ze het dak op en lieten hem op het bed door een opening in het tegeldak naar beneden zakken tot vlak voor Jezus. Toen Hij hun geloof zag, zei Hij tegen de man: 'Uw zonden zijn u vergeven.'"

Paulus schrijft tenslotte over de gemeente in de metafoor van het lichaam: "Integendeel, juist de delen van het lichaam die het zwakst lijken zijn het meest noodzakelijk." (1 Kor 12;22) Zo worden we uitgenodigd om mensen met een verstandelijke beperking met respect en zorgvuldigheid te behandelen; niet om hen, niet om ons, maar om de gemeente als geheel tot eer van God, want "God heeft ons lichaam zo samengesteld dat de delen die het nodig hebben ook zorgvuldiger behandeld worden, zodat het lichaam niet zijn samenhang verliest, maar alle delen elkaar met dezelfde zorg omringen." (1 Kor 12:24b,25) Met "delen van het lichaam die het zwakst lijken" is hier niet bedoeld dat mensen met een verstandelijke beperking te beklagen zijn vanwege die beperking, maar dat zij in de kerk vaak tot een minderheid behoren en een positie in de marge hebben; in de volgende paragraaf hierover meer.

De verscheidenheid (inclusief de aanwezigheid van mensen met een verstandelijke beperking) wordt niet aanvaard, maar als noodzakelijke gezien voor de opbouw van de gemeente, het lichaam van Christus.

9.3 Ecclesiologie en gemeenteopbouw

Ik kan het niet nalaten om nog een spa dieper te gaan als het gaat om ecclesiologie. Alle geloofsgemeenschappen uit mijn onderzoek zeggen te verlangen naar sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking. "Inclusie is natuurlijk een begrip waar we al vanaf de millenniumwissel flink mee aan het worstelen zijn. Ja, daarvoor kwam die beweging op en werd er nagedacht: wat is nou een inclusieve kerk. Ik denk dat ze in een inclusieve kerk welkom moeten zijn, dat ze in een dienst moeten kunnen doen wat goed voor hen is, maar dat een dienst binnen bepaalde kaders, de breedte van de gemeente moet aanspreken. En dat er aan de rand dus altijd mensen buiten die grens vallen." (4HVB)

In een gemeente waar mensen met een verstandelijke beperking relatief goed vertegenwoordigd zijn, wordt het volgende gezegd.

"Ja, ik ben niet op de hoogte van een papieren visie of zo, maar onze visie is wel dat ze voluit meetellen en dat we er ook niet tegenaan kijken van ze verstoren de dienst wel eens. Zo zien wij dat niet. Wij zien: dit zijn de zwaksten van de samenleving en de Here Jezus zegt 'Zoveel gij dat de minsten gedaan hebt, zo hebt gij dat mij gedaan.'" (7GGB)

Geloofsgemeenschappen verlangen naar de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking, maar worstelen met “inclusie” en “dat er aan de rand dus altijd mensen buiten die grens vallen”. Of hebben geen “papierse visie”; dat klinkt alsof het in de praktijk wel goedkomt, maar daarmee maak je je als gemeente wel erg afhankelijk van persoonlijke ervaringen en voorkeuren van bijvoorbeeld een kerkenraad of voorganger.

En daarom wil ik een handreiking doen, een visie formuleren, en ga te rade bij Jan Hendriks³², die veel publiceert over gemeenteopbouw. Wil een gemeente van en voor allen zijn, dan verondersteld dit dat iedereen gehoord wordt, iedereen invloed kan uitoefenen, en zo komen we bij de vraag hoe de onderlinge machtsverhoudingen tussen sterken en zwakken zijn en zouden moeten zijn.

Een kwestie van macht

Hoe zijn in de kerk de machtsverhoudingen tussen sterken en zwakken en hoe zouden die moeten zijn? Wie zijn de sterken? Zij die beschikken over (de) macht om anderen ‘naar hun hand te zetten’ vanuit een centrale positie. De andere positie, die van de periferie, rest voor de zwakken.

De sterken nemen de dominante positie in en de zwakken de minoriteit, bijvoorbeeld vanwege hun mentale of fysieke beperking, huidskleur, seksuele geaardheid of status als vluchteling. Dat ene kenmerk overschaduwde hun hele toegeschreven identiteit, wordt zo een stigma en ontnaemt hem zijn subject zijn. Hij is niet een aardige, innemende, muzikale, behulpzame man, maar een man met een verstandelijke beperking.

De sterke hoeft zich voor zijn eigen welbevinden in de kerk niet te verdiepen in de zwakke, want het is ‘zijn’ kerk: de liturgie, het pastoraat, diaconaat, geloofsonderwijs is ingericht naar zijn wens. Omgekeerd verdiept de zwakke zich wel in de positie van de sterke. Hij wordt gevraagd of ongevraagd geconfronteerd met diens opvattingen, die zichtbaar worden in de liturgie, etc.

Minderheden of minoriteiten kenmerken zich door negatieve beeldvorming, hun plaats in de marge en weinig macht. Ze worden ook wel de kansarmen genoemd. In bijbelse termen: de eenvoudigen van geest, in één adem met de misvormden, lammen en blinden.

De kerk wordt graag gezien als ‘liefdesgemeenschap’, maar ook hier zijn sterken en zwakken aanwezig. In veel reformatorische kerken wordt de dominante positie bezet door mensen van middelbare leeftijd, vooral mannen, gezond, blank, heteroseksueel, gehuwd.

In andere kerken kan het anders zijn, maar de dynamiek blijft dezelfde. De dominant drukt zijn stempel op de gemeente en voelt zich er thuis. Minoriteiten voelen zich minder thuis vanwege hun leeftijd, huidskleur, mentale of fysieke beperking, seksuele geaardheid, etc. Zij worden aanvaard als doelgroep (object), maar niet gekend als individu (subject). Zij mogen meedoen, mits ze hun plaats weten als minoriteit in de marge.

Omkering van macht

De bijbel pleit niet voor hun aanvaarding, niet voor integratie (sociale inclusie), maar voor een omkering van de bestaande orde. Ik noem een voorbeeld uit het oude en uit het nieuwe testament.

God is bondgenoot van de arme: ⁵Gelukkig wie de God van Jakob tot hulp heeft, (..) Hij die trouw is tot in eeuwigheid, ⁷recht doet aan de verdrukten, brood geeft aan de hongerigen. De HEER bevrijdt

³² Hendriks, J. De compositie van de kerk. Over sterken en zwakken. In Meininger, H. (2004, p.215). *Van En Voor Allen. Wegwijzers naar een inclusieve geloofsgemeenschap met mensen die een verstandelijke handicap hebben*. Zoetermeer: Meinema.

de gevangenen,⁸de HEER opent de ogen van blinden, de HEER richt de gebogenen op, de HEER heeft de rechtvaardigen lief, ⁹de HEER beschermt de vreemdelingen, wezen en weduwen steunt Hij, (..) (Psalm 146: 5-9)

Gods Zoon verschijnt in de gedaante van de arme: ³⁴Dan zal de koning tegen de groep aan zijn rechterzijde zeggen: "Jullie zijn door mijn Vader gezegend, kom en neem deel aan het koninkrijk dat al sinds de grondvesting van de wereld voor jullie bestemd is. ³⁵Want Ik had honger en jullie gaven Mij te eten, Ik had dorst en jullie gaven Mij te drinken. Ik was een vreemdeling en jullie namen Mij op, ³⁶Ik was naakt en jullie kleedden Mij. Ik was ziek en jullie bezochten Mij, Ik zat gevangen en jullie kwamen naar Mij toe." (...) (Matteus 25 : 34-36)

Een kerk waarin het patroon van sterk-zwak en dominant-minoriteit niet in stand gehouden wordt maar omgekeerd, is een kerk zoals God het bedoeld heeft. Maar hoe ziet zo'n kerk eruit?

Hendriks³³ komt met het model van de gastvrije kerk, die zich kenmerkt door:

- Openheid voor gasten, die kunnen ontvangen en geven
- Wisselende posities: leden zijn bij elkaar te gast; er is wederkerigheid
- Besef van 'vreemdelingschap': we zijn te gast bij God, bij Jezus aan zijn avondmaalstafel

Het begrip gast vraagt om een nadere toelichting. Het gaat hier niet alleen om gasten van buiten, maar ook om gasten van binnen: jongeren, ouderen, mensen met een verstandelijke of fysieke beperking. Zij ervaren zichzelf als gast, omdat ze (tot nu toe) weinig invloed hebben op de kerk waar ze wellicht al jaren lid van zijn. Wederkerigheid ontstaat als er wederzijdse belangstelling is, waardoor vanzelfsprekende posities van geven en ontvangen verdwijnen.

En het besef van vreemdelingschap ontstaat als zij die tot nu toe het kader vormen, in het centrum van de macht staan, die macht willen delen. Hoe zou een viering eruit zien als er ruimte is voor de inbreng van jongeren, ouderen en mensen met een verstandelijke beperking?

Hoe gaan gemeenteleden in die gastvrije kerk met elkaar om? Zij vechten niet met elkaar om dominantie, verbergen zich niet voor elkaar, maar tonen oprechte interesse in elkaar in het besef dat zij in die ander God zelf ontmoeten. De kerk is niet als een spiegel, die weerkaatst hoe het toegaat in de samenleving, maar biedt een nieuw uitzicht. Zij is een tegencultuur die laat zien hoe het ook kan.

De verscheidenheid in de gemeente, inclusief jongeren, ouderen en mensen met een verstandelijke of fysieke beperking wordt niet aanvaard, maar als noodzakelijk gezien voor de opbouw van de gemeente, het lichaam van Christus: ²²Integendeel, juist die delen van het lichaam die het zwakst lijken zijn het meest noodzakelijk. ²³De delen van ons lichaam waarvoor we ons schamen en die we liever bedekken, behandelen we zorgvuldiger en met meer respect ²⁴dan die waarvoor we ons niet schamen. Die hebben dat niet nodig. God heeft ons lichaam zo samengesteld dat de delen die het nodig hebben ook zorgvuldiger behandeld worden, ²⁵zodat het lichaam niet zijn samenhang verliest, maar alle delen elkaar met dezelfde zorg omringen. ²⁶Wanneer één lichaamsdeel pijn lijdt, lijden alle andere mee; wanneer één lichaamsdeel met respect behandeld wordt, delen alle andere in die vreugde. ²⁷Welnu, u bent het lichaam van Christus en ieder van u maakt daar deel van uit. (1 Kor 12:22-27).

³³ Hendriks, J. De compositie van de kerk. Over sterken en zwakken. In Meininger, H. (2004, p.215). *Van En Voor Allen. Wegwijzers naar een inclusieve geloofsgemeenschap met mensen die een verstandelijke handicap hebben*. Zoetermeer: Meinema.

10. Aanbevelingen

Met mijn onderzoek wil ik betrokkenen, geloofsgemeenschappen en geestelijke verzorging, niet alleen een spiegel voorhouden, maar ook een nieuw uitzicht bieden en een handreiking doen voor vernieuwd handelen. Dat deed ik in hoofdstuk 9.4 al met de presentatie van een visie op gemeente zijn, in navolging van Hendriks de 'gastvrije kerk' genoemd.

In dit hoofdstuk wil ik ingaan op de oorzaken van het ontbreken van samenwerking (zoals genoemd in hoofdstuk 8) die ik hier in gewijzigde volgorde onder de loep neem.

10.1 Maak kennis met elkaar, want er is een blinde vlek voor samenwerking en het ontbreekt aan een noodzaak tot samenwerking.

Samenwerking begint bij elkaar leren kennen. De geestelijke verzorging heeft het initiatief genomen tot onderzoek onder christelijke geloofsgemeenschappen. Laat zij het initiatief behouden: Nodig geloofsgemeenschappen uit voor structureel overleg. Maar ook andersom: Nodig de geestelijke verzorging uit om voor te gaan in vieringen in uw gemeente. En laten gemeentepredikanten voorgaan in de Haven van de Hooge Burch. Zo wordt gebouwd aan nieuwe ervaringen met (interactieve) vieringen met mensen met een verstandelijke beperking.

10.2 Ontwikkel samenwerkingsvaardigheden, want er is een éézijdige kijk op samenwerking.

Samenwerking kan niet zonder wederkerigheid. Dat betekent eerst dat je onderzoekt wat je van elkaar kunt verwachten. Niet alleen gemeente en geestelijke verzorging vice versa, maar ook van mensen met een verstandelijke beperking. Wat hebben zij jou te leren als het gaat om het vormen van een gemeenschap, als het gaat om geloofsvertrouwen, om wederzijds afhankelijk durven zijn in een tijd waarin autonomie en onafhankelijkheid leiden tot eenzaamheid?

10.3 Overwin jezelf bij teleurstelling over de samenwerking

Wat doe ik als ik teleurgesteld ben over de samenwerking, mijn creatieve ideeën niet worden begrepen? Ga ik eerst bij mijzelf te rade: Heb ik mijn verwachtingen van die ander voldoende duidelijk gemaakt? En hoe heeft zij of hij daarop gereageerd? En als het dan toch anders loopt? Kunnen we daar dan samen naar kijken, naar elkaar luisteren zonder te direct te oordelen; durven we ruimte te maken voor een evaluatiemoment, om creatief te blijven en met nieuwe ideeën te komen.

10.4 Maak gebruik van de competenties en goede praktijken binnen de geloofsgemeenschappen en doe zo ervaring op met samenwerken.

Binnen de geloofsgemeenschappen is een diversiteit aan ervaringen in het samen vieren, leren, delen en dienen met mensen met een verstandelijke beperking. Er zijn goede voorbeelden waarvan anderen kunnen leren: gemeenteleden die een maatje zijn (7GGB), die geloofsonderwijs, ontmoeting en ontspanning combineren (5PGE Philadelphiaclub en 8PGB Stuif-es-in), bijzondere vieringen organiseren (4HVB en 5 PGE Philadelphiadienst), in hun wekelijkse vieringen ruimte bieden voor inbreng van mensen met een verstandelijke beperking (1PGZ en 7GGB), mensen met een beperking laten participeren in muziek en kinderwerk (6PiB). Deze goede praktijken verdienen het om gedeeld en verder ontwikkeld te worden.

Eenzijds is er leergierigheid (8PGB) en bereidheid om de samenwerking op te zoeken (3NGK, 7GGB, 8PGB) en anderzijds zijn er gemeenteleden en predikanten met competenties als het gaat om interactieve vieringen (4HVB) en geloofsonderwijs op maat (7GGB Bijbeluurtje). En vergeet niet te leren van de competenties van de geestelijke verzorging in rouwpastoraat, interactieve vieringen, geloofsonderwijs en haar dienstbare houding in het diaconaat.

10.5 Houd het doel voor ogen; samenwerking voor sociale inclusie

Sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking is een gedeeld verlangen bij respondenten: Zij geven gemeenteleden toegang tot het evangelie, ze horen erbij en doen mee en zijn onmisbaar. Wek dat verlangen ook bij die gemeenteleden, die dat nog niet kennen.

Nodig hen uit voor kennismaking op de Hooge Burch: oud en jong. De gemiddelde leeftijd van de respondenten is hoog. Overdracht van ervaring en expertise naar de nieuwe generatie onmisbaar, maar niet makkelijk. Sluit aan bij de nieuwsgierigheid en leerstijl van jongeren en ontdek wat sociale inclusie inhoudt, wat het belemmert en bevordert. Maak van een sluimerend verlangen een helder doel: een inclusieve gemeente, een gastvrije kerk.

Onderzoek de behoeften van mensen met een verstandelijke beperking, zodat vraag en aanbod beter op elkaar afgestemd worden. Denk daarbij niet alleen aan het aanbod van de eigen gemeente, maar onderzoek eerst of een andere gemeente dit aanbod al heeft. Werk samen aan een totaaloverzicht van vraag en aanbod.

Organiseer jaarlijks een markt op de Hooge Burch waarin vraag en aanbod worden gepresenteerd. Schrap wat niet bijdraagt aan inclusie. Nodig daarbij belangen- en ouderverenigingen uit, want dan sluit je aan bij het netwerk van mensen met een beperking en betrokken familie en vrienden.

10.6 Formuleer een gedeelde visie op samenwerking en rolverdeling op basis van een gemeentevisie, want een gedeelde visie op samenwerking en rolverdeling ontbreekt.

De geestelijke verzorging heeft het initiatief genomen tot onderzoek onder christelijke geloofsgemeenschappen, maar de formatie is klein (part-time functies) en kwetsbaar (langdurig zieken). Uit een gesprek op 27 november 2023 blijkt dat de startende geestelijk verzorgers het jaar 2024 nodig hebben om het vak te leren voordat zij vruchtbaar kunnen samenwerken met geloofsgemeenschappen. Een crisis of een kans?

Ik zie een kans. Laat geloofsgemeenschappen het jaar 2024 nemen om een visie te ontwikkelen op gemeente zijn. Zoals genoemd: in hoofdstuk 9.4 over ecclesiologie en gemeenteopbouw doe ik een handreiking en presenteer ik de 'gastvrije kerk'.

Een 'gastvrije kerk' is gebaseerd op een open-kerk model³⁴ waarin opnieuw nagedacht wordt machtsverhoudingen, gastvrijheid en sociale inclusie. Dat kan niet zonder in gesprek te gaan met vertegenwoordigers van alle geledingen of minoriteiten, waaronder mensen met een verstandelijke beperking.

Gebleken is dat het sommige gemeenten – naar het oordeel van de respondenten – ontbreekt aan visie: 'Nee, klinkt heel hard. Maar misschien wordt dat vooral een beetje door de dominee ingegeven. Ik weet niet of er een verlangen achter zit. Ik verbaas me er zelf ook wel een over. De meeste gemeenteleden vinden 'het prima zo', 'het gaat hartstikke goed'. (1PGZ). Of er is geen visie op papier. (7GGB)

Ze doen de dingen die ze doen, omdat het al jaren zo gebeurt. Dat zal anders moeten. Er zullen keuzes moeten worden gemaakt die passen binnen Gods opdracht voor zijn kerk, zijn missie voor de wereld. Die de kerk relevant maakt voor ál zijn kinderen³⁵, ook toekomstige generaties.

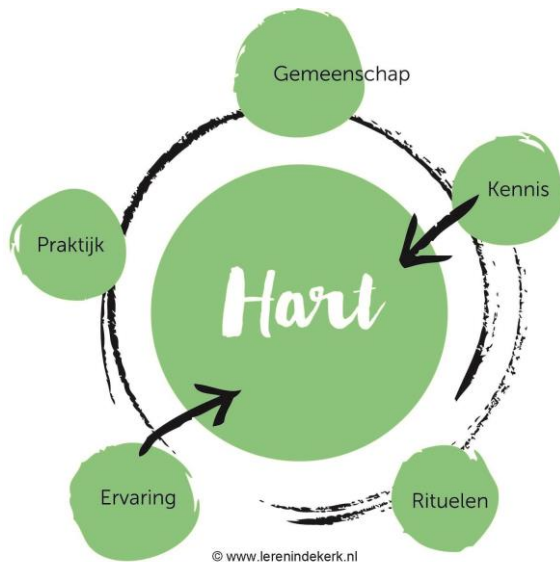
³⁴ Hendriks, J. De compositie van de kerk. Over sterken en zwakken. In Meininger, H. (2004, p.226). *Van En Voor Allen. Wegwijzers naar een inclusieve geloofsgemeenschap met mensen die een verstandelijke handicap hebben*. Zoetermeer: Meinema.

³⁵ Wright, C.J.H. (2011, p.3) *De bijbelse missie. Gods opdracht voor zijn kinderen*. Barneveld: De Vuurbaak.

Keuzes op basis van gedeelde besluitvorming: gemeenteleden zullen zich moeten committeren aan deze keuzes en ernaar handelen. Dat vraagt ook om organisatie en zelfonderzoek:

- Hoe zijn en blijven wij open staan voor gasten, die kunnen ontvangen en geven?
- Hoe maken wij ruimte voor het innemen van wisselende posities en wederkerigheid in het besef dat wij bij elkaar te gast zijn?
- Hoe beleven wij het te gast zijn bij God en bij Jezus aan zijn avondmaalstafel?
- Hebben wij inzicht in de belevingswereld en de geloofstaal van onze leden en reiken wij uit naar hen die nog wel geregistreerd zijn, maar die we steeds meer missen?

Geloofstaal? Er worden in ieder gemeente verschillende geloofstalen gesproken³⁶; een korte

toelichting. Er zijn mensen die gaan voor de **gemeenschap**: zij genieten van het samen zijn. Dat geldt zeker ook voor mensen met een verstandelijke beperking.

Anderen zijn praktisch: willen wat doen, hun handen laten spreken in de **praktijk** van het leven.

Geloofservaringen delen: wat heb jij meegemaakt, overwonnen, hoe heb je God ervaren?

Rituelen: "Rituelen zijn vanzelfsprekende, eenmalig of herhaalde, veelal symbolische handelingen, veelal vergezeld van bijbehorende formules en teksten, waarin de mens lichamelijk en interactief betrokken is op een werkelijkheid die in het ritueel zelf present wordt gesteld."³⁷ Lichamelijk en interactief: kenmerkend voor ontmoetingen met mensen met een verstandelijke beperking.

Kennis: Een onderschatte geloofstaal bij mensen met een verstandelijke beperking en bijvoorbeeld een Autisme Spectrum Stoornis.

Het verschil maken vanuit een nieuwe visie

Het zou me niet verbazen als een nieuwe gemeentevisie, het leren herkennen en spreken van elkaars geloofstaal leidt tot het aanboren van andere talenten en tot nieuwe vragen over de omgang mensen met een verstandelijke beperking. Het maakt echt verschil of je iets doet vóór hen, bijvoorbeeld een wandeling organiseren of mét hen, samen een wandeling maken en elkaar wederzijds leren kennen. Niet twee keer per jaar een viering voor de doelgroep, maar maandelijks of wekelijks een viering met de doelgroep. Gods Geest spreekt alle talen.

Toekomstperspectief

Wat zou er over 5 jaar gerealiseerd kunnen zijn als Geestelijke Verzorging, Geloofsgemeenschappen en mensen met een beperking samen op weg gaan en er sprake is van structurele samenwerking? Die vraag heb ik beantwoord in mijn presentatie, waarvan ik verslag doe in het volgende hoofdstuk.

³⁶ Kerkpunt (2023) geraadpleegd op 21 december 2023 van [Home - Kerkpunt 3.-Tieners-en-geloof-mismatch-Bijlage-geloofstalen.pdf](#)

³⁷ Meurs, J. van (TGV, jaargang 12,nr.52) geraadpleegd op 21 december 2023 van [6-52-Werken-met-rituelen-in-de-geestelijke-verzorging.pdf \(vgvz.nl\)](#)

11. Presentatie

Op 23 november gaf ik een presentatie van mijn onderzoek in De Haven, het centrum waar ook vieringen plaatsvinden van mensen met een verstandelijke beperking, die wonen op landgoed de “Hooge Burch”. Bij de uitnodiging van mijn onderzoeksbegeleider, de geestelijke verzorging en alle geloofsgemeenschappen was een samenvatting van het onderzoek met conclusie en aanbevelingen gevoegd. Ook reserveerde ik tijd voor discussie: het stellen van vragen en het maken van opmerkingen. Vijf van de acht geloofsgemeenschappen waren vertegenwoordigd.

Mijn presentatie werd voorafgegaan door een schets van de landelijke context waarin het onderzoek plaatsvond en gevolgd door een reactie van de geestelijke verzorging. Vervolgens kregen de aanwezige vertegenwoordigers van geloofsgemeenschappen de gelegenheid vragen te stellen en in discussie te gaan.

1. Landelijke context van het onderzoek

Dr. André Mulder, senior onderzoeker bijzonder diaconaat, Protestants Theologische Universiteit, schetst de context. Aanleiding voor het doen van onderzoek is de eenzaamheid bij mensen met een verstandelijke beperking. Kerken noemen op websites en in beleidsdocumenten ‘respect voor de menselijke waardigheid’ of de zorg voor kwetsbare mensen’ of zeggen ‘te zoeken naar wegen om dienstbaar te zijn en bij te dragen aan vrede, gerechtigheid en heilheid’.

Welke rol hebben geloofsgemeenschappen bij de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking? Hij noemt enkele hypothesen: Afnemende betrokkenheid geloofsgemeenschappen; weinig prioriteit diaconieën; eenzaamheid bij mensen met een verstandelijke beperking is hoog; er is een vergrijzende vrijwilligersclub; behoefte aan meer betrokkenheid; lokaal is de situatie erg verschillend. Hoe is de situatie in het Groene Hart?

2. Het Groene Hart, een plek van sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking en geloofsgemeenschappen?

Dat is de vraag die ik mijn presentatie meegaf om vervolgens mijn ervaringen in de ontmoetingen met geloofsgemeenschappen te delen. De interviews, het focusgesprek en het bezoek van een Philadelphiadienst: een viering waarin mensen met een verstandelijke beperking actief betrokken zijn.

Welke samenwerkingsmogelijkheden zien de geestelijke verzorging en de geloofsgemeenschappen?

Samenwerking begint bij elkaar kennen. Ipse de Bruggen heeft naamsbekendheid bij alle respondenten, maar is ‘op afstand’ voor 4 van de 8 gemeenten. Bij 3 van de 8 gemeenten is de Geestelijke Verzorging bekend. Geen van de geloofsgemeenschappen werkt op dit moment samen met de geestelijke verzorging. Twee respondenten geven aan dat zij de geestelijk verzorger kennen als collega en dat er sprake is van collegiaal overleg, maar noemen dit geen samenwerking.

7 van de 8 respondenten willen nadenken over een basis of doel van samenwerking, maar die begint bij de aanwezigheid van mensen met een verstandelijke beperking afkomstig van de Hooge Burgh in de geloofsgemeenschap. Twee respondenten vinden dat het initiatief van de Geestelijke Verzorging moet komen.

Welke rolverdeling is er voor de geestelijke verzorging en de geloofsgemeenschappen en mensen met een verstandelijke beperking in de samenwerking?

Er is weinig ervaring bij geloofsgemeenschappen in samenwerking de geestelijke verzorging en mensen met een verstandelijke beperking. Respondenten geven aan weinig ondersteuning nodig te hebben in de omgang met mensen met een verstandelijke beperking. In de gemeente hebben zij een rol in (speciale) vieringen, krijgen zij geloofsonderwijs (in clubverband), pastorale aandacht en doen ze mee als er activiteiten (wandelen, zwemmen) georganiseerd worden. Zij worden met zorg omringd.

Visievorming op de rolverdeling in de samenwerking tussen de geloofsgemeenschap, geestelijke verzorging en mensen met een verstandelijke beperking zou plaats kunnen vinden aan de hand van de praktijk van die samenwerking.

Welke nieuwe vormen van de samenwerking kunnen bijdragen aan de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking?

Bij alle respondenten zie ik een verlangen naar sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking. Zij worden gezien als 'zwakken in de samenleving' die je moet betrekken bij het gemeentelieven en onze samenleving, die een plekje verdienen en kunnen participeren, die een bron zijn van geloofskracht, vertrouwen en bemoediging. De geloofsgemeenschap wordt ook gezien als een oefenplaats: elkaar ontmoeten in de gemeente, leren van elkaar, oog hebben voor elkaar, sterken en zwakken. Je wil dat alle mensen zich thuis voelen. Dat ze ruimte krijgen om zichzelf te zijn: dansen, muziek, kinderwerk, etc. Ze zijn net zo belangrijk als iedereen, maar hebben dubbele zorg nodig. Zij geven gemeenteleden toegang tot het evangelie, ze horen erbij en doen mee en zijn onmisbaar. Het feit dat zij de orde in de eredienst wel eens verstoren, vraagt van de gemeente bezinning en gesprek.

Sociale inclusie vraagt meer dan samen een kerkdienst bezoeken; ontstaat pas als we met elkaar samen leven in dezelfde woonwijk. Er zijn ook grenzen. Enerzijds wijkbewoners die angst hebben voor mensen met een verstandelijke beperking, vanwege hun motoriek of taalgebruik. Anderzijds mensen met een verstandelijk beperking die een prikkelarme omgeving nodig hebben om zich veilig te voelen. De Hooge Burch is zo'n veilig terrein buiten het dorp Zwammerdam, maar dat is niet verenigbaar met sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking. Een passend antwoord op de vraag welke vormen van samenwerking kunnen bijdragen aan sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking hebben de deelnemers niet. Wel een oproep die aansluit bij het verlangen van de deelnemers: 'Andersom zou wel mooi zijn'; andersom betekent hier dat kerken vaker present zijn op de Hooge Burgh; dat zij zich uitstrekken naar mensen met een verstandelijke beperking en hen opzoeken in hun eigen veilige omgeving.

Aanbevelingen:

- Start structureel overleg en leer elkaar kennen en vertrouwen.
- Start samenwerking en ontdek wat wederkerigheid is; overwin teleurstellingen.
- Leer van elkaar, van goede praktijken, als het gaat om vieren, leren, delen en dienen.
- Onderzoek wat mensen met een beperking nodig hebben; stem uw aanbod hierop af.
- Sociale inclusie is het doel; houdt dat voor ogen en deel uw passie voor mensen met een verstandelijke beperking met een nieuwe generatie en ondersteun ze daarbij in samenwerking met belangen- of ouderverenigingen.
- Formuleer een gemeente-visie en een visie op samenwerking en rolverdeling tussen partners.

Toekomstperspectief: Wat zou er over 5 jaar gerealiseerd kunnen zijn als Geestelijke Verzorging, Geloofsgemeenschappen en mensen met een beperking samen op weg gaan en er sprake is van structurele samenwerking?

- Voor de geestelijke verzorging betekent dit dat zij bekend is met de christelijke gemeenten in de regio. Daar ook vieringen leidt zodat wederzijdse beeldvorming positief beïnvloedt wordt.
- Voor geestelijke verzorging en voorgangers betekent het dat er meer collegiaal contact is, dat zij een beroep kunnen doen als het gaat om vieren, leren, delen en dienen.
- Voor voorgangers betekent het dat zij leren omgaan met diversiteit in de gemeente en hun competenties op genoemde 4 gebieden vergroten.
- Voor gemeenteleden betekent het dat ook zij leren omgaan met diversiteit en dat zij zich kunnen oefenen in het organiseren van (eenmalige) activiteiten, van vieringen, dat zij dienstbaar zijn in bijvoorbeeld vervoer of maatje kunnen worden.
- Voor mensen met een verstandelijke beperking betekent het dat er aandacht voor hun unieke kwaliteiten, hun behoefte aan betekenisvolle relaties, intimiteit en zorg.
- Middelbare scholieren³⁸ kunnen een maatschappelijke stage lopen bij de Hooge Burch. Daartoe zijn afspraken gemaakt met scholen voor bijzonder voortgezet onderwijs in Alphen aan den Rijn, Boskoop en Gouda.

Discussie:

De discussie gaat vooral over het belang van elkaar leren kennen. Geloofsgemeenschappen zijn blij met het initiatief van de geestelijke verzorging en verwachten van haar/hem een vervolgstap. Samenwerken is nieuw; vertrouwen moet groeien. Een gedeeld verlangen naar sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking kan basis en doel zijn.

Tot op het laatste moment was het spannend of de geestelijke verzorging met een reactie zou komen; zij was inmiddels met emeritaat. Haar opvolgster was zonder bericht afwezig bij de presentatie; een collega, die nog in zijn proeftijd was, kwam onverwacht wel. Ik noem dit om daarmee aan te geven dat een presentatie op dat moment het hoogst haalbare was. Van een discussie was geen sprake; wel heb om mijn verantwoordelijkheid genomen en een afspraak gemaakt met de nieuwe geestelijke verzorger. Met hem sprak ik af dat ik ook in het jaar 2024 beschikbaar ben voor advies bij de implementatie van mijn aanbevelingen.

3. Reactie van de opdrachtgever: de geestelijke verzorging

Op 23 november 2023 presenteerde de geestelijke verzorging haar reactie op de resultaten van mijn onderzoek die ik haar op 22 september heb toegezonden. Dit mailde zij mij op diezelfde dag:

“Hier wat opmerkingen bij het onderzoek:

- Mooi dat er een onderscheid gemaakt wordt tussen elkaar kennen en samenwerken. Zonder elkaar kennen is er ook geen samenwerking. Ik ben wel benieuwd wat er onder samenwerking verstaan wordt. Er is voor mij al samenwerking als je elkaar kunt vinden bij vragen en daarover van gedachte kunt wisselen. Het hoeft niet altijd daadwerkelijk in activiteiten te zijn. Zo kon ik de predikant van een van de gemeenten wel altijd vinden als ik vragen had rond bijvoorbeeld een vraag van een bewoner. Daarvoor is het inderdaad belangrijk elkaar te kennen. Dat maakt het gemakkelijker om overleg met elkaar te hebben over zaken die spelen.
- Initiatief: het is zeker goed als dat vanuit de geestelijke verzorging komt. Hoe dat vorm kan krijgen staat voor mij open, of met de afzonderlijke geloofsgemeenschappen maar ook een overleg met alle geloofsgemeenschappen een of twee maal per jaar of een mengvorm.

³⁸ Alle cijfers (2023) geraadpleegd op 23 oktober 2023 van [Voortgezet onderwijs in de gemeente Bodegraven-Reeuwijk \(bijgewerkt 2023!\) | AlleCijfers.nl](https://www.allecijfers.nl)

- Er zou uitwisseling kunnen zijn over wat mensen met een verstandelijke handicap vragen. Zo kwam uit mijn onderzoek dat ze niet zo zeer zorg vragen maar het gevoel er bij te horen door ook daadwerkelijk mee te kunnen doen..
- Een gezamenlijk overleg over visie zou als insteek kunnen hebben: wat vraagt de verstandelijk gehandicapte. Wat heeft ieder van ons te bieden. Maar in feite wordt er onder 3 al een mooie visie gegeven
- Sociale inclusie: ook dat kan onderwerp van gesprek zijn, wat zijn grenzen? Dat is voor iedere geloofsgemeenschap anders.
- Omgekeerde inclusie: mooi dat dit genoemd wordt. Hoe zou dat vorm kunnen krijgen? Jongerengroepen, catechese (geestelijk verzorger vertelt over haar werk en daarna bezoek aan Hooge Burch)?
- Voorgaan van gemeentepredikanten op Hooge Burch, geestelijk verzorgers in kerkdiensten. Mooi als daar vorm aangegeven kan worden. Vanuit ervaringen in Waddinxveen blijkt dat eerste niet altijd gemakkelijk.“

Drs. Elly Snaterse, Geestelijk Verzorger Ipse de Bruggen, locatie Waddinxveen

Presentatie: de hand-outs

<p>André Mulder</p>	<p>Selectie van dia's</p>
 <p>1</p>	 <p>2</p>
 <p>3</p>	 <p>4</p>
 <p>5</p>	 <p>6</p>
 <p>INBEDDING IN ORGANISATIE</p> <p>7</p>	 <p>CONTACT ZORGINSTELLING</p> <p>8</p>

VOLDOENDE AANDACHT?

14. Vindt u dat er voldoende aandacht is voor mensen met een verstandelijke beperking in de geloofsgemeenschap?

(Type vraag: Meerkus, meer antwoorden)

Antwoord	Aantal	Percentage
Ja, er worden behalve als vrijwillig gemeentelijk/parrachaan en doen met alles mee	14	50 %
Nei, ik denk dat er wel verbeteringen mogelijk zijn. Toelichting op uw antwoord:	13	52 %

Aantal respondenten: 27

15. Vindt u dat de geloofsgemeenschap voldoende aandacht heeft voor gezinnen met een kind met een verstandelijke beperking?

(Type vraag: Meerkus, meer antwoorden)

Antwoord	Aantal	Percentage
Ja	14	50 %
Nei. Toelichting op uw antwoord:	14	50 %

Aantal respondenten: 28

KOMENDE PROJECTEN

- Onderzoek naar theologische betekenis van ervaringen van mensen met een verstandelijke beperking voor gemeentontwikkeling
- Onderzoek eenzaamheidservaringen LVB
- Ontwikkeling expertisecentrum
- Meer studenten actief in de Kenniswerkplaats

Hein van der Kamp

Onderzoek en conclusie

Het Groene Hart- een plek van sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking & geloofsgemeenschappen?

Opdrachtgever: Ely Snaterse – GV Ipse de Bruggen Zwammerdam
Onderzoeksgroep: André Mulder – IPSE Zwammerdam
Onderzoeker: Hein van der Kamp – Student Theologie, Via Ductus

Programma

14:00 Inloop met koffie en thee
14:15 Presentaties

- André Mulder: de landelijke context van het onderzoek
- Hein van der Kamp: de resultaten van dit onderzoek in het Groene Hart
- Ely Snaterse: reactie op dit onderzoek vanuit Geestelijke Verzorging

15:00 Pauze
15:15 Interactief
15:30 Vragen en opmerkingen van de Geloofsgemeenschappen over 1, 2 of 3
15:30 Afsluiten met hapje en drankje

Presentatie in 4 punten

Wie hebben deelgenomen aan het onderzoek & hoe heb ik dat ervaren?

Welke vraag staat centraal & wat zijn mijn bevindingen?

Welke conclusie & aanbevelingen heb ik voor u?

Mijn toekomstperspectief: wat zou er over 5 jaar gerealiseerd kunnen zijn?

Christelijke Geloofsgemeenschappen in Groene Hart

Protestantse Gemeente Zwammerdam (PKN)	Willibrordkerk Bodegraven (RK)	Nederlandse Gereformeerde Kerk Bodegraven (NGK)	Hervormde Gemeente Bodegraven (PKN)
Protestantse Emmaüsgemeente (PKN)	Pinkstergemeente Bodegraven (PG)	Gereformeerde Gemeente Bodegraven (GG)	Protestantse Gemeente Boskoop (PKN)

Geloofsgemeenschappen en MVB; voorbeelden?

```

    graph TD
      1[1. PG Zwammerdam: Plus-dienst alle creativiteit vanuit de gemeente; optreden Jost-band] --> 4[4. Hervormd Bodegraven: Philadelphiacult en -dienst met Hervormd Bodegraven]
      4 --> 5[5. PG Emmaüs: Philadelphiacult en -dienst met Hervormd Bodegraven]
      1 --> 6[6. Pinkstergemeente Bodegraven: MVB in muziek en kinderwerk]
      6 --> 7[7. Gereformeerde Gemeente: 30 MVB in erediensten en sinds 20 jaar geloofsonderwijs op Hooge Burch]
      7 --> 8[8. PG Boskoop: vieringen, geloofsonderwijs en Stuif-es-in ontmoetingen voor MVB]
  
```

Onderzoeksvraag

Welke samenwerkingsmogelijkheden zien de *Geestelijke Verzorging* (GV) van Ipse de Bruggen te Zwammerdam en christelijke *geloofsgemeenschappen* (GG) in de directe omgeving met het oog op de *sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking* (MVB) in de GG.

Deelvraag 1

Welke samenwerkingsmogelijkheden zien GeloofsGemeenschappen?

- Naamsbekendheid IDB = 8 van 8
- Bekendheid Geestelijke Verzorging = 4 van 8
- Samenwerking GG en GV = 7 van 8
- Initiatief = Geestelijke Verzorging

Deelvraag 2

- Welke rolverdeling is er voor de GV, de GG en MVB in de samenwerking?
- Er is nog **geen** samenwerking
- Visie vorming na **start** samenwerking

<p>Deelvraag 3</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; margin-top: 20px;"> <div style="border: 1px solid orange; padding: 5px; width: 150px;">Welke nieuwe vormen van de samenwerking kunnen bijdragen aan de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking?</div> <div style="border: 1px solid gray; padding: 5px; width: 100px; text-align: center;">Concrete vormen ?? NEE</div> <div style="border: 1px solid green; padding: 5px; width: 150px;">GG = Oefenplaats: Ontmoeting, oog hebben voor elkaar, leren van elkaar, omgaan met diversiteit</div> </div> <p style="text-align: right; margin-top: 20px;">19</p>	<p>Conclusie</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; margin-top: 20px;"> </div> <p style="font-size: small; text-align: center; margin-top: 10px;">A. ER IS NOG GEEN SAMENWERKING TUSSEN GELOFSGEMEENSCHAPPEN & GEESTELIJKE VERZORGING</p> <p style="font-size: small; text-align: center;">B. ER IS WIL EEN VERLANGEN NAAR SOCIALE INCLUSIE VAN MENSEN MET EEN VERSTANDELIJKE BEPERKING</p> <p style="text-align: right; margin-top: 20px;">20</p>
<p>Hein van der Kamp</p>	<p>Aanbevelingen & perspectief</p>
<p>Aanbeveling 1</p> <div style="margin-top: 20px;"> <p style="background-color: green; color: white; padding: 5px;">GV nodigt GG uit voor kennismaking en overleg:</p> <p style="background-color: blue; color: white; padding: 5px; margin-left: 20px;">Wat verwacht je van de ander?</p> <p style="background-color: orange; color: white; padding: 5px; margin-left: 40px;">Wat kun je bieden aan die ander?</p> </div> <p style="text-align: right; margin-top: 20px;">21</p>	<p>Aanbeveling 2</p> <div style="margin-top: 20px;"> <p style="background-color: green; color: white; padding: 5px;">Samen vieren:</p> <p style="background-color: blue; color: white; padding: 5px; margin-left: 20px;">Geestelijke Verzorging in Gemeente</p> <p style="background-color: orange; color: white; padding: 5px; margin-left: 40px;">Voorgangers in Hooge Burch</p> </div> <p style="text-align: right; margin-top: 20px;">22</p>
<p>Aanbeveling 3</p> <div style="margin-top: 20px;"> <p style="background-color: orange; color: white; padding: 5px;">Visievorming op basis van praktijk:</p> <p style="background-color: blue; color: white; padding: 5px; margin-left: 20px;">Wat hebben MVB nodig?</p> <p style="background-color: green; color: white; padding: 5px; margin-left: 40px;">Wat kunnen GG en GV bieden?</p> </div> <p style="text-align: right; margin-top: 20px;">23</p>	<p>Aanbeveling 4</p> <div style="margin-top: 20px;"> <p style="background-color: green; color: white; padding: 5px;">(Jonge) gemeenteleden enthousiasmeren</p> <p style="background-color: orange; color: white; padding: 5px; margin-left: 20px;">Bezoek de Hooge Burch</p> <p style="background-color: darkblue; color: white; padding: 5px; margin-left: 40px;">Wat hebben gemeenteleden nodig?</p> </div> <p style="text-align: right; margin-top: 20px;">24</p>
<p>Perspectief over 5 jaar</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; margin-top: 20px;"> <div style="text-align: center;"> <p>GV -> MVB <- GG</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>Positieve beeldvorming</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>Continuïteit in samenwerking</p> </div> </div> <p style="text-align: right; margin-top: 20px;">25</p>	<p>Perspectief over 5 jaar (2)</p> <div style="border: 1px solid blue; padding: 10px; margin-top: 20px;"> <p>Collegiaal contact tussen Geestelijke Verzorging & Voorgangers in GG:</p> <ol style="list-style-type: none"> <li style="background-color: #e0e0e0; padding: 5px; margin-bottom: 5px;">1. Vieren <li style="background-color: #e0e0e0; padding: 5px; margin-bottom: 5px;">2. Leren <li style="background-color: #e0e0e0; padding: 5px; margin-bottom: 5px;">3. Delen <li style="background-color: #e0e0e0; padding: 5px;">4. Dienen </div> <p style="text-align: right; margin-top: 20px;">26</p>
<p>Voorgangers & Gemeenteleden hebben samen een missie (P3):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vieren 2. Leren 3. Delen 4. Dienen <div style="display: flex; justify-content: space-around; margin-top: 10px;"> </div> <div style="display: flex; justify-content: space-around; margin-top: 10px;"> </div> <p style="text-align: right; margin-top: 20px;">27</p>	<p>Gemeenteleden leren omgaan met diversiteit (P4)</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; margin-top: 20px;"> <div style="background-color: #e0e0e0; padding: 5px; width: 100px;">Vervullen een samen rol in vieringen</div> <div style="background-color: #e0e0e0; padding: 5px; width: 100px;">Oefenen in organiseren van activiteiten</div> <div style="background-color: #e0e0e0; padding: 5px; width: 100px;">Geven geloofsonderwijs (bijbeluurtje)</div> </div> <div style="display: flex; justify-content: space-around; margin-top: 10px;"> <div style="background-color: #e0e0e0; padding: 5px; width: 100px;">Oefenen in dienstbaarheid (vervoer)</div> <div style="background-color: #e0e0e0; padding: 5px; width: 100px;">Maatjesprojecten</div> </div> <p style="text-align: right; margin-top: 20px;">28</p>

<p>Mensen met een verstandelijke beperking (P5)</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: center;"> <div style="text-align: center;"> <p>AANDACHT VOOR UNIEKE KWALITEITEN</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>BETEKENISVOLLE RELATIES AANGAAN</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>INTIMITEIT</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>ZORG</p> </div> </div> <p style="text-align: right; color: blue;">29</p>	
<p>Elly Snaterse³⁹</p>	<p>Reactie</p>
<p>Geestelijke Verzorging reageert op het onderzoek ...</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>Ds. Elly Snaterse - opdrachtgever</p> <div style="background-color: #0056b3; height: 10px; width: 100%;"></div> <p style="text-align: right; color: blue;">20</p>	<p>GV reactie 1</p> <p>Mooi dat er een onderscheid gemaakt wordt tussen elkaar kennen en samenwerken. Zonder elkaar kennen is er ook geen samenwerking. Ik ben wel benieuwd wat er onder samenwerking verstaan wordt.</p> <p>Er is voor mij al samenwerking als je elkaar kunt vinden bij vragen en daarover van gedachte kunt wisselen. Het hoeft niet altijd daadwerkelijk in activiteiten te zijn. Zo kon ik de predikant van een van de gemeenten wel altijd vinden als ik vragen had rond bijvoorbeeld een vraag van een bewoner. Daarvoor is het inderdaad belangrijk elkaar te kennen. Dat maakt het gemakkelijker om overleg met elkaar te hebben over zaken die spelen.</p> <p style="text-align: right; color: blue;">21</p>
<p>GV reactie 2</p> <ul style="list-style-type: none"> - Initiatief: het is zeker goed als dat vanuit de geestelijke verzorging komt. Hoe dat vorm kan krijgen staat voor mij open, of met de afzonderlijke geloofsgemeenschappen maar ook een overleg met alle geloofsgemeenschappen een of twee maal per jaar of een mengvorm. - Er zou uitwisseling kunnen zijn over wat mensen met een verstandelijke handicap vragen. Zo kwam uit mijn onderzoek dat ze niet zo zeer zorg vragen maar het gevoel er bij te horen door ook daadwerkelijk mee te kunnen doen.. <p style="text-align: right; color: blue;">22</p>	<p>GV reactie 3</p> <ul style="list-style-type: none"> - Een gezamenlijk overleg over visie zou als insteek kunnen hebben: wat vraagt de verstandelijk gehandicapte. Wat heeft ieder van ons te bieden. Maar in feite wordt er onder 3 al een mooie visie gegeven - Sociale inclusie: ook dat kan onderwerp van gesprek zijn, wat zijn grenzen? Dat is voor iedere geloofsgemeenschap anders. - Omgekeerde inclusie: mooi dat dit genoemd wordt. Hoe zou dat vorm kunnen krijgen? Jongerengroepen, catechese (geestelijk verzorger vertelt over haar werk en daarna bezoek aan Hooge Burch)? <p style="text-align: right; color: blue;">23</p>
<p>GV reactie slot</p> <p>Voorgaan van gemeentepredikanten op HoogeBurch, geestelijk verzorgers in kerkdiensten. Mooi als daar vorm aangegeven kan worden.</p> <p>Vanuit ervaringen in Waddinxveen blijkt dat eerste niet altijd gemakkelijk.</p> <p style="text-align: right; color: blue;">24</p>	<div style="background-color: #0056b3; color: white; padding: 10px;"> <p style="text-align: center;">Interactie: 15:15 – 15:30 uur</p> </div> <p>Vragen en opmerkingen van de Geloofsgemeenschappen aan:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. André – de landelijke context 2. Hein – dit onderzoek in het Groene Hart 3. Elly – reactie Geestelijke Verzorging <div style="text-align: right;"> </div> <p style="text-align: right; color: blue;">25</p>

³⁹ Ik heb de reactie van de geestelijke verzorging in een hand-out gezet om een compleet beeld te geven van de presentaties.

12. Bijlagen

12.1 Bibliografie

- Brock, B. (2011) *Theologizing Inclusion: 1 Corinthians 12 and the Politics of de Body of Christ* verschenen in *Journal of Religion, Disability & Health*, (2011) 15:351-376
- De Bruijne, A. en Burger H. (2017) *Gereformeerde hermeneutiek vandaag*. Barneveld: De Vuurbaak
- Boeije, H. en Bleijenberg, I. (2019) *Analyseren in kwalitatief onderzoek - Denken en doen* Amsterdam: Boom
- Carter, E.W. Biggs, E. & Boehm, Th.L (2016) *Being present versus having a presence Dimensions of Belonging for young people with disabilities and their families* in *Christian Education Journal* (Verenigde Staten, Tennessee)
- Dijn, H. de (1999). *De herontdekking van de ziel. Voor een volwaardige kwaliteitszorg*. Nijmegen: Valkhof Pers.
- Donk, C. van der & Lanen, B. van. (2017). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn*. Coutinho.
- Eiesland, N. (1994) *The Disabled God: Toward a Liberatory Theology of Disability* Nashville: Abingdon Press
- Hauerwas, S. & Vanier, H. (2016) *Zalig de zachtmoedigen. Het profetisch getuigenis van zwakheid*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- Hessel, R. en Mulder, A. (2014). *Gewoon of beperkt? Hoe Jodendom, Christendom en Islam omgaan met mensen met een handicap*. Zoetermeer: Meinema.
- Hoeksema, K.J. & Werf, van der S.(2016) *Sociologie voor de praktijk*. Bussum: Coutinho
- Meininger, H. (2004). *Van En Voor Allen. Wegwijzers naar een inclusieve geloofsgemeenschap met mensen die een verstandelijke handicap hebben*. Zoetermeer: Meinema.
- Mulder, A. (2022) *Rapport Landelijk Beeld Relatie Geloofsgemeenschappen en Mensen met een Verstandelijke Beperking*. Amsterdam: PThU
- Nouwen, H. (1996) *Adam, een vriendschap*. Tiel: Lannoo. Snaterse, E. (2019). *'t Geheim van het leven wordt zomaar gedeeld*. Zwammerdam: Ipse de Bruggen
- Swinton, J. (2001). *A space to listen*. London: The mental Health Foundation
- Swinton, J. (2001). *Why are we here? Meeting the spiritual needs of people with learning disabilities*. London: The mental Health Foundation
- Vughts-De Groot, B. (2013). *Werken met ervaringsordening. Afstemmen op mensen met een (ernstig) verstandelijke beperking*. Amsterdam: Boom
- Wright, C.J.H. (2011) *De bijbelse missie. Gods opdracht voor zijn kinderen*. Barneveld: De Vuurbaak.

Andere bronnen:

Dit Koningskind (2023) geraadpleegd op 21 september 2023 van [Home - Dit Koningskind](#)

Ipse de Bruggen / Geestelijke verzorging, Ipse de Bruggen 2022, geraadpleegd op 23 augustus 2022 van [Geestelijke verzorging – Ipse de Bruggen](#)

Ipse de Bruggen (2023) geraadpleegd op 28 september 2023 van [Landgoed Hooge Burch in Zwammerdam – Ipse de Bruggen](#)

Kerkpunt (2023) geraadpleegd op 21 december 2023 van [Home - Kerkpunt 3.-Tieners-en-geloof-mismatch-Bijlage-geloofstalen.pdf](#)

Meurs, J. van (TGV, jaargang 12,nr.52) geraadpleegd op 21 december 2023 van [6-52-Werken-met-rituelen-in-de-geestelijke-verzorging.pdf \(vgvz.nl\)](#)

Protestantse kerk Nederland (2023 geraadpleegt op 21 september 2023 van [Geestelijk verzorger | Protestantse Kerk in Nederland](#)

Siloah (2023 geraadpleegd op 5 september 2023 van [Bodegraven - Siloah gehandicaptenzorg - Delen door liefde](#)

Vereniging op weg met de ander (2023) geraadpleegd op 21 september 2023 van [Homepage - Vereniging Op weg met de ander](#)

12.2 Uitkomsten interviews en focusgesprek; data-analyse

Topics / vragen

<p>Geloofsgemeenschap (GG) (beschrijven = 1 t/m 4)</p> <p>Samenwerking GG en GV IDB (verkennen = 5 t/m 9)</p> <p>Open vraag = 10</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wat wil de GG zijn? Aanwezigheid van mensen met een verstandelijke beperking (MVB) 2. Praktijk van deelname MVB Rol van MVB in GG 3. Wat is er nodig voor SI van MVB? 4. Wat heeft de GG nodig in de omgang MVB? 5. Bekendheid bij GG van Ipse de Bruggen (IDB) en Geestelijke Verzorging (GV) 6. Praktijk van samenwerking tussen GG en IDB en GV 7. Basis voor samenwerking GG en GV 8. Doel van samenwerking GG en GV 9. Verlangen naar SI MVB Visie op rol van en GG en GV en MVB 10. Wat de GG nog wil delen; mondeling of schriftelijk
--	--

De resultaten heb beschreven aan de hand van de volgende topics:

1. Wat wil de geloofsgemeenschap zijn (welk verlangen is er)?
2. Maken mensen met een verstandelijke beperking (MVB) deel uit van de gemeenschap en zo ja welke rol vervullen zij daarin?
3. Is bekend wat mensen met een verstandelijke beperking nodig hebben voor SI?
4. Wat heeft de gemeente nodig in de omgang met mensen met een verstandelijke beperking?
5. Zijn Ipse de Bruggen en de Geestelijke Verzorging bekend bij de geloofsgemeenschap?
6. Is er al sprake van samenwerking; zou hiervoor een basis zijn en wat zou het doel zijn?
7. Is er een verlangen naar sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking?
8. Zou samenwerking tussen de geloofsgemeenschap en de Geestelijke Verzorging daaraan een bijdrage kunnen leveren?
9. Zo ja, welke visie is er dan op de rolverdeling tussen Geestelijke Verzorging, de Geloofsgemeenschap en mensen met een verstandelijke beperking?

Focusgesprek met Geloofsgemeenschappen op 26 mei 2023 bij de Hooge Burch, Ipse de Bruggen locatie Zwammerdam

Aanwezig: (Protestantse gemeente Zwammerdam), (Pinkstergemeente Bodegraven), (Hervormde gemeente Bodegraven), (Gereformeerde Gemeente Bodegraven), (Nederlandse Gereformeerde kerk Bodegraven), (PG Boskoop), (Onderzoeker) en (ondersteuning)

1.1. FOCUSGESPREK – PROGRAMMA

1.2. INTRODUCTIE

- De agenda van het gesprek
- Instemming met opname van dit gesprek
- Instemming met delen van emailadressen deelnemers

STARTEN VAN DE OPNAME

1.3. Kennismaking; vertel in 2 minuten:

- Je naam en de geloofsgemeenschap die je vertegenwoordigt
- Een praktijkvoorbeeld waaruit blijkt hoe de geloofsgemeenschap een plek geeft aan mensen met een verstandelijke beperking en wat jij zelf daarin belangrijk vindt

1.4. Samenwerking en rolverdeling

- Wat heb je te bieden en wat vind je daarbij belangrijk?
- Wat heb je nodig en wat verwacht je van de geestelijke verzorging?
- Welke rolverdeling is er voor GV en GG en MVB in de samenwerking?

1.5. Erbij horen en meedoen

- Welke vormen van samenwerking kunnen bijdragen aan de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking: ze 'horen erbij' en 'doen mee'?

1.6. RONDVRAAG

- Wat wilt u over of namens de gemeente nog genoemd hebben dat van belang is voor dit onderzoek?

EINDE VAN DE OPNAME

1.7. AFRONDING

- Hoe was dit gesprek voor u?
- Vervolg: op basis van de opname maak ik een verslag; ik zal dit toezenden, zodat u kunt reageren

12.3 Informed consent

Geachte,

Hierbij wil ik je uitnodigen om deel te nemen aan een onderzoek dat door mij wordt uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van de Bijzondere Leerstoel Diaconaat, onderdeel van de Protestantse Theologische Universiteit van Amsterdam.

Het onderzoek waar ik je medewerking voor wil vragen is getiteld: Samenwerkingsmogelijkheden tussen kerken (geloofsgemeenschappen) en de geestelijke verzorging van Ipse de Bruggen – locatie Hooge Burgh te Zwammerdam – met het oog op de sociale inclusie van mensen met een verstandelijke beperking.

Je neemt voor dit onderzoek deel aan een interview op je werkplek, dat maximaal ongeveer 90 minuten zal duren. In dit interview verkennen we in een open gesprek jouw visie, houding, ervaringen en uitdagingen ten aanzien van het onderwerp. Het interview wordt opgenomen en het audiobestand wordt letterlijk uitgetypt en vervolgens geanalyseerd. De interpretatie van je antwoorden wordt ter verificatie/correctie aan jou voorgelegd. De resultaten zullen worden gebruikt voor de ontwikkeling van een onderzoeksplan en ontwikkelplan voor de dienst GV van Ipse De Bruggen en voor een bachelorscriptie voor de VIAA Hogeschool.

Omdat dit onderzoek wordt uitgevoerd onder de verantwoordelijkheid van de VIAA en de PThU conform de wetenschappelijke integriteitsvoorwaarden ([Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018.pdf \(vsnu.nl\)](#)) heb je de garantie dat:

- Jouw anonimiteit is gewaarborgd tenzij je geen bezwaar hebt tegen herleidbaarheid en je hiervoor van te voren uitdrukkelijke toestemming hebt verleend.
- Jouw persoonsgegevens onder geen enkele voorwaarde aan derden worden verstrekt. samenwerking
- Je zonder opgave van redenen kunt weigeren mee te doen aan het onderzoek of je deelname voortijdig kunt afbreken. Ook kun je achteraf (binnen 24 uur na deelname) je toestemming intrekken voor het gebruik van je antwoorden of gegevens voor het onderzoek.
- Deelname aan het onderzoek geen noemenswaardige risico's of ongemakken met zich meebrengt; er geen moedwillige misleiding plaatsvindt; en je niet met expliciet aanstootgevend materiaal zult worden geconfronteerd.
- De data op een beveiligde server worden bewaard.
- Je na afloop van het onderzoek de beschikking kunt krijgen over een onderzoeksrapportage waarin de algemene resultaten van het onderzoek worden toegelicht.

Voor meer informatie over dit onderzoek en de uitnodiging tot deelname kun je te allen tijde contact opnemen met ondergetekende. Ik hoop je hiermee voldoende te hebben geïnformeerd en dank je bij voorbaat hartelijk voor je deelname aan dit onderzoek.

Met vriendelijke groet,
Hein van der Kamp
Theologiestudent-onderzoeker Viaa

12.4 Triangulatie

Ik heb verschillende vormen van triangulatie toegepast in mijn onderzoek⁴⁰:

- Methodische triangulatie: ik heb gebruik gemaakt van verschillende bronnen en methoden om data te verzamelen (interviews, focusgesprek)
- Brontriangulatie: in het literatuuronderzoek hebben ik diverse bronnen gebruikt: theologische literatuur vanuit verschillende invalshoeken en sociaalwetenschappelijke literatuur
- Onderzoekerstriangulatie: als onderzoeker werd ik begeleid door een ervaren senior-onderzoeker die verschillende publicaties rondom het onderwerp van mijn onderzoek op zijn naam heeft staan en die mij steeds feedback gaf in verschillende fasen van het onderzoek

	Interviews
Betrouwbaarheid	Hoog door: - Gestructureerde interviews met audio-opname - Context en veiligheid
Deelname (respons)	89 %: alle geselecteerde gemeenten werkte mee aan het interview; 75% nam deel aan het focusgesprek; 62,5% nam deel aan eindpresentatie
Interpretatie	Goed vanwege direct contact en mogelijkheid tot doorvragen/verduidelijking en correctie van de transcriptie door de respondenten

⁴⁰ (Van der Donk & Van Lanen, 2017, p.46 e.v.).